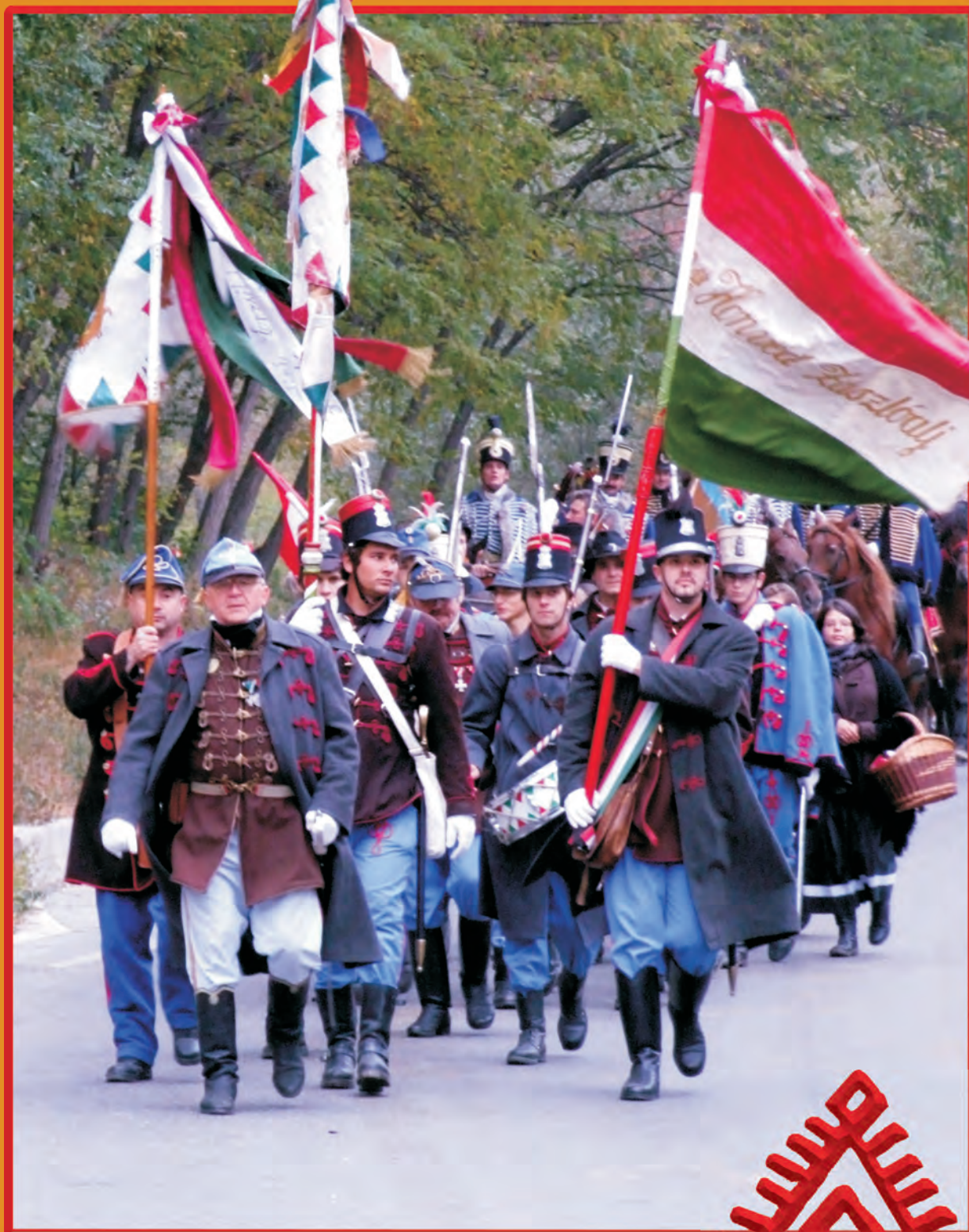

TÖRTÉNELEM ~ NÉPELET ~ NÉPHAGYOMÁNY

ÖRÖKSÉGÜNK

V. évfolyam (2011) 3. szám

Egy kiállítás margójára

Az idei, 2011. évi Magyar Kultúra Napja keretében a székelyudvarhelyi Városi Könyvtár látvány- és hangzóanyag termében Udvarhelyi Retrospektív címen gyűjteményes kiállítás nyílt néhai székelyudvarhelyi alkotók munkáiból. Az érdeklődő látogatónak lehetősége volt megismerkedni Spanyol Pál, Karácsony László, Maszelka János, Tittel Kálmán, Sepsi Lajos, Füstös Ida, Ipó László és Rösler Károly egyes munkáit, melyek a székelyudvarhelyi születésű Tamás György gyűjteményének részét képezik. A kiállítás alkalmából Szabó Károly, a Városi Könyvtár igazgatója tájékoztató anyagot állított össze, mely tartalmazta az említett alkotók egy-egy képét és a művészek rövidke életrajzát.

Füstös Ida neve alatt a következő szöveget olvashatjuk: „Nem rendelkezünk sok információval a személyéről. Feltehetően a két világháború között élt és alkotott Székelyudvarhelyen. Pedagógusként főleg akvarell zsánerképeket festett igen jelentős számban.” A könyvtár igazgatója megnyitóbeszédében is kiemelte az adathiány tényét, hogy gyakorlatilag semmilyen információt nem sikerült találni a nem sokkal több, mint fél évszázada Udvarhelyen alkotó művészről.

Csupán kíváncsiságból megpróbáltunk néhány adatot összegyűjteni Füstös Ida személyéről, bár annyit, hogy egy következő kiállítás alkalmával neve mellé odakerülhessen az a néhány ismertető mondat.

Első lépésként a világhálón keresgélünk. Füstös Ida neve a Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatóinak névsorához vezetett. Kiderült, hogy 1912–1916 között egy ilyen nevű sze-

mély látogatta az egyetemen tartott előadásokat. Hogy a találgatásokat és valószínűsítéseket elkerüljük, segítségért az egyetem iratait kezelő Kiss József Mihály levéltárhoz fordultunk. Levelünkre gyors választ kaptunk: „Füstös Ida Selmebányán született 1889. április 12-én, római katolikus vallású, apja neve Füstös Béla, aki az 1912/13-as beiratkozás idején nyugalmazott bányamérnök volt. Füstös Ida ekkorra már valamelyik tanítónőképzőben végzett, hogy hol, sajnos nem írta be a félévi tantárgyfelvételi lapjára.” Itt jegyeznénk meg, hogy Ida édesapjának több cikke olvasható a Bányászati és Kohászati Lapok 1869–1881 közötti évfolyamaiban.

A világhálón egy további adat is a kezünkbe került. Az Irodalomtörténeti Közlemények (60. évf. [1956] 4. füzet. 500-501) oldalain egy Benedek Elek által írt levélre bukkantunk. 1922-ben Benedek Elek Udvarhelyen járt. Ekkor találkozott Tompa Lászlóval és Halmágyi Samuval, az állami polgári leányiskola igazgatójával. Távozását követően Benedek Elek küldeményként ajándékot kapott Halmágyitól, melyet a következőképpen köszönt meg 1923. február 7-én kelt levelében: „Öreg szívemet melegítőbb emléket el sem tudok képzelni, mint képeket annak a városnak a tájékaról, amelyet tündérvárosnak rajzolt meg gyermeki fantáziám, s mely tündérváros maradt meg nekem életem alkonyán is. Köszönet, ezer köszönet érte, s kérlek, tolmácsold köszönetemet Füstös Idának is, aki az album címlapját a felejthetetlen Budvárral és Csicserral ékesíté.” A levélben említett album Szabó Réka, Benedek Elek dédunokája közlése alapján nem található meg a kisbaconi emlékházban, hollétééről nincs adat.

Azon túl, hogy Benedek Elek Füstös Ida alkotását kapta ajándékba, tartalmaz még egy információt a fentebbi levél. Megjelenik az állami polgári leányiskola, mellyel a fentiek értelmében Füstös Ida valamilyen kapcsolatban állt. További adatok kereséséhez tehát Róth András Lajos, a Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtárának munkatársa segítségét kértük, aki a nevezett iskola értesítőiben talált adatok alapján a következőket közölte: „A teljes neve Gyákonné Füstös Ida. A székelyudvarhelyi Árpád-házi Szent Erzsébetről elnevezett római katolikus polgári leányiskola tanára 1920 szeptemberétől. 1920. szeptember 2-án neveztek ki Dicsőszentmártonból a 25187-920. számú rendelettel. Rajzot, kézimunkát és szépírást tanított az I–IV. osztályosok számára. 1922-23-ban még mint kisasszony van feltüntetve. 1923-24-ben még szerepel, majd az 1924-25-ös iskolai évben nem szerepel a tanári névsorban. Ezt követően már csak 1943-ban találkozom vele, a közbeeső értesítők sajnos hiányoznak.

Néhány idézet az értesítőkből, melyek Füstös Ida tevékenységét jellemzik:

»A második neveléstárgyú értekezleten Füstös Ida tanárnő A fejlődő leánygyermek érzékenységéről beszélt, melynek komoly megállapításait a tantestület megtárgyalta és magáévá tette.« »Ifj. Vöröskereszt Egyesület vezetője. Rajz- és kézimunkaszerek őre.«

»Füstös Ida tanár, az Országos Polgári Tanáregyesület és az Országos Rajztanárok Egyesületének tagja. A magyar, különösen a székely motívumok gyűjtésében és terjesztésében a nép széles rétegei között eredményes munkát fejtett ki.«

»Az Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület különböző kézimunkák elkészítésével és annak eladásával foglalkozott,

*Ma már nem létező utcarész Székelyudvarhelyen
a háttérben a Ferenc-rendi templommal
A Füstös-kép Kolumbán József tulajdona*

amelynek árából 120 Pengőt az Udvarhelymegyei takarékpénztárban helyeztünk el. Azonkívül foglalkoztak kórházunk részére tépés csinálással, tányérok, csészek és evőeszközök gyűjtésével. Gyűjtöttek harcoló katonák hozzátartozói részére 263 Pengő 16 fillért, amellyel a központnak elszámoltak, ahonnan köszönő, elismerő sorokkal jutalmazták eredményes munkálkodásukat.«”

További személyi adatok előkerítése érdekében Bernád Rita levéltárost kerestük fel a székelyudvarhelyi római katolikus gyűjtőlevéltárban. Esetleges leszármazott nevét, illetve elhalálása évét keresve, nem találtuk a művész nevét az anyakönyvekben. Valószínű tehát, hogy a világháború alatt vagy azt követően távozott a városból. Férje sem lehetett udvarhelyi származású, neve leginkább a Partium területére vezet.

Az iskola szálán sem jártunk nagyobb sikerrel. A székelyudvarhelyi római katolikus polgári leányiskola iratai 219-es fondszám alatt a Román Országos Levéltár csíkszeredai kirendeltségének gondozásában vannak. Bicsok Zoltán levéltáros közlése alapján kiderült, hogy lényeges információt Idáról sajnos e levéltári anyag sem tartalmaz.

Füstös Ida után kutakodva városunk történetét behatóbban ismerőkkel is szóba álltunk. Nem ugrottak ki újabb adatok, pl. lakhelyére vonatkozóan. Érdekes viszont, hogy városunk egykori főorvosát, Böhm Jenőt említik, mint akinek tulajdonában több Füstös-kép volt a rendelője falára akasztva. Láthattuk a fentebbi idézetekből, hogy Ida az Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület vezetője volt, tevékenysége által kapcsolatban állt a kórházzal. A Böhm család tudomásunk szerint Izraelbe távozott, tehát e szálon nem tudtunk továbbhaladni.

Füstös Ida munkáiból őriz egyet a Haáz Rezső Múzeum is. Az akvarell a Belső címet kapta, méretei: 35,5x28,5 cm (I/7469).

Voltak képek Mátéffy Béla tanár tulajdonában, és az 1899-ben született Bucsi Dezső fodrászmester tulajdonában is, hiszen a Vár utcában lévő házát megvásároló Kolumbán József a törmelék közt talált egyet.

Ez csupán néhány alkotás a jóval több munkát létrehozó művészi tevékenységből, összegyűjtött adataink pedig csak hiányos vázlatát adják Ida udvarhelyi életének. Kutatásaink teljesség nélküli gyümölcsét végül az Erdélyi monográfia című kötet bejegyzése igazolta: „Gy. Füstös Ida tanár, festőművész. 1889. 04. 12. Selmechányán. Középkiskolát Debrecenben, az országos Képzőművészeti Főiskolát Budapesten végezte, 1916-ban nyert rajztanári diplomát. Rövid ideig dicsőszentmártoni tanár, 1920 óta székelyudvarhelyi áll. leány gimnázium rajz és magyar tanára. Festéssel és népies munkák tervezésével foglalkozik. Aquarell-festő. Fest: táj-, figurális- és interieur képeket [Szerk. Várady Aladár és Berey Géza. Satu-Mare, Glória Könyvnyomda és Lapkiadóvállalat, 1934. 157. hasáb].”

További adatokat a helyi sajtó tartalmazhat, tevékenységét pedig munkái feltérképezését követően lehetne méltatni. De legyen ez a témához jobban értők feladata!

Ezennel megköszönjük a fentebb említett személyek önzetlen segítségét, és kérjük kedves olvasóinkat, segítsenek Füstös Ida munkásságának felmérésében. Ha tulajdonukban van Füstös Ida alkotás, vagy további adatok a művész személyére vonatkozóan, jelezzék szerkesztőségünknek.

Kolumbán Zsuzsánna

ÖRÖKSÉGÜNK

Történelem. Népelet. Néphagyomány.

V. évf. (2011) 3. szám

História

4 Sófalvi András: Az udvarhelyi vár: a Székelytámadt vártól a Csonkavárig

7 Zepezsaner Jenő: Székelyudvarhelyi polgárok 1722-ben

9 Bicsok Zoltán: Fondok és gyűjtemények a Román Országos Levéltár csíkszeredai kirendeltségének kezelésében 11. A Csíki Magánjavak iratai (I.)

Jelzések, emlékek, vélemények

12 Mihály János: Felcsíktól a Magyar Tudományos Akadémiáig

13 Kolumbán Zsuzsánna: A Magyar Tudomány Napja. Székelyudvarhely, 2011. november 11-12.

16 László Judit: A vidéki színjátszás szerepe az anyanyelv megőrzésében és ápolásában Udvarhelyszéken

18 Mihály János: Őszi Hadjárat. A Kis-Homoród mente egyik legnagyobb rendezvénye

Népi kultúra

20 Feledésbe menő mesterségek nyomában

Gálfalvi Gábor beszélgetése Pap András cipésmesterrel

Közgyűjteményeink

22 P. Buzogány Árpád: Szakmai tanulmányút Szentegyháza néprajzi gyűjteményeinél

23 P. Buzogány Árpád: A Filiháziól

Lábjegyzet

24 Tifán Magdolna: „...nem tudnék munka nélkül élni egy percnél se!” Szolgálat, vendégmunka hajdan és ma élettörténetek tükrében

Tárgyi örökségünk

26 Forró Albert: 70 éve történt

Életutak

27 Nemes Gyula: 145 éve hunyt el Magyarósi Szőke József

29 Mihály János: Az engobe kerámiától a Székely

Köztársaságig

Évfordulóink

31 P. Buzogány Árpád: Udvarhelyszéki helyismereti évfordulók. 2011. július – szeptember

A címlapon: Őszi Hadjárat (Mihály János felvétele)

Médiapartnerek:

UDVARHELYI
Híradó

H
K
Hargita Kiadó

SZABADIDŐKALAUZ

ÖRÖKSÉGÜNK: Történelem. Népelet. Néphagyomány. V. évfolyam (2011) 3. szám

Megjelenik negyedévente. Kiadja a Harghita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont. **Igazgató:** Szőcs Endre.

A Forrásközpont fenntartója: Harghita Megye Tanácsa.

Főszerkesztő: Kolumbán Zsuzsánna.

Szerkesztőbizottság: P. Buzogány Árpád, Mihály János, Miklós Zoltán, Kovács Árpád.

ISSN 2067-7367

© A szerkesztőség előzetes értesítése, beleegyezése nélkül tilos a lapban közölt írásokat újra megjelentetni.

A szerkesztőség címe: Székelyudvarhely, 1918. December 1 utca, 9. szám, II. emelet.

A folyóirat megrendelhető a 0266-214440 (Szőcs Klára) telefonszámon, illetve az oroksegunk@hereditas.ro e-mail címen. További információk a www.oroksegunk.ro honlapon találhatók.

Támogató: Nemzeti Kulturális Alap

Nyomdai munkálatok: Infopress Group Rt., DTP Stúdió

Az udvarhelyi vár: a Székelytámadt vártól a Csonkavárig

A késő középkorban és a fejedelemség korában Udvarhely város, Udvarhelyszék és az egész székelység történelmének meghatározó eleme volt a kezdetben udvarhelyi várnak, később Székelytámadt várnak nevezett erődítmény, melyet lerombolása után, a XVIII. századtól Csonkavárként emlegettek. A székely történelem jelentős epizódjai kapcsolódnak az udvarhelyi várhoz, ugyanakkor a mezőváros életére is kihatott a vajdai, majd fejedelmi igazgatás alatt lévő vár és a hozzá tartozó uradalom. A Csonkavár ma is a városkép jellegzetes színtöltője.

A középkori település északi peremén, a Nagy-Küküllő és az abba torkolló Varga-patak által közrefogott enyhe kiemelkedésen álló épület-együttes jelentőségét növelik azok a feltételezések, melyek szerint területén római castrum állott, illetve alatta keresendők a városnak nevet adó kora Árpád-kori királyi curtis (udvarház, udvarhely) maradványai. A XIX. század végén a vár belső épületeinek helyén iskolát építettek, ezáltal a továbbiakban jelentős mértékben behatárolva a régészeti kutatások lehetőségeit és eredményességét. Így hát – írott források híján – a vár korai történetéről a továbbiakban is csak feltételezésekre hagyatkozhatunk.

Az udvarhelyi vár előzményeinek sorában dokumentált adatokkal rendelkezünk a középkori domonkos kolostorról, melyet – noha csak 1497-ben említik először – Orbán Balázs leírása és alaprajza késő román kori, kora gótikus egyházi épületként jelenít meg. A feltételezett kora Árpád-kori udvarház területén a késő Árpád-korban már

biztosan álló kolostorépület létrehozásában akár a királyi alapítás ténye is megkockáztatható.

A reformáció idejéig működő domonkos kolostor épülettömbjének négyszöge határozta meg a késő középkori és fejedelemség kori vár formáját. A XVI. század végén rövid ideig a jezsuiták, majd a következő század elején a ferencesek tevékenykedtek benne. Az 1620-as években készült várleltárakban még jól kirajzolódik a kolostorépület és -templom képe. A kolostort fokozatosan átalakítják a vár belső épületeivé, a templom egyik részében Bethlen Gábor idején református imatermet képeznek ki. (A kisebbségbe került udvarhelyi katolikusok az ígéretek ellenére nem kaptak bebocsátást a vártemplomba.)

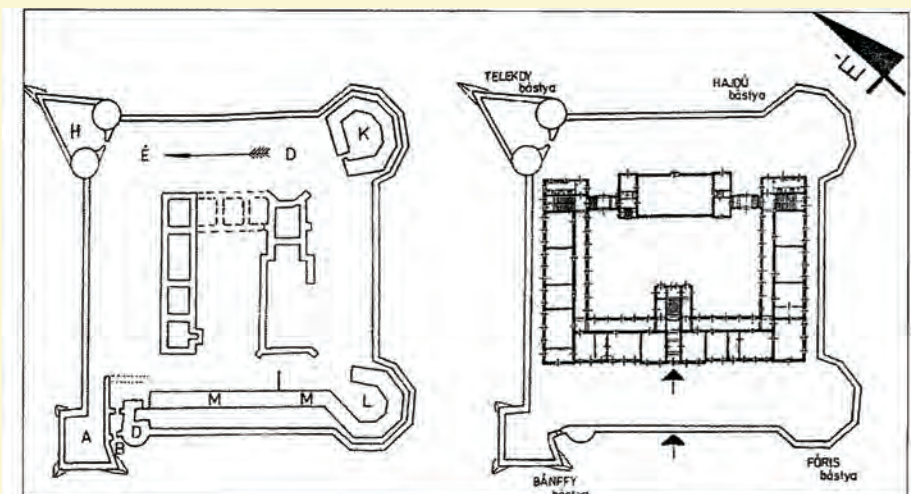
Udvarhelyi várról csak a XV. század végétől beszélhetünk. (Nem szükséges ehelyütt részletezni, hogy az 1301. évi említésű castrum Vduord-ról köztudott, hogy egy XIX. századi oklevél-hamisítvány szüleménye.) Báthori István erdélyi vajda és székely ispán 1492-ben – mint azt több oklevél is tanúsítja – várépítésbe kezdett Udvarhelyen. Az esemény mögött egy olyan székelyföldi váruradalom létrehozásának terve körvonalazódik, amely a székely ispán vármegyei területeken fekvő honor-birtokai mellett (radnai vár, Görgény vára, Királykő vára, Töröcsvár, Höltővény vára) az ispán hatalmát közvetlenül erősítette volna a székelység fölött. E várbirtok kialakításának szándékát jól jelzik a székelyek panaszlevelének részletei, pl., hogy a vajda székely falvakat foglaltatott le malmokkal, kaszálókkal

és más székely örökségekkel együtt. Hasonló jellegű építkezésre valamivel korábban – feltehetően szintén az erdélyi vajdaságot és székely ispánságot 1479-től betöltő Báthori István kezdeményezésére – Marosvásárhelyen is sor került, bár ekkor még nem történtek az udvarhelyihez hasonló jogsértések és kihágások. A két építkezés közötti hasonlóság főként abban rejlik, hogy mindkét esetben egy-egy kolostor megerősítéséről, várrá való átalakításáról volt szó. Nem kétséges, hogy a vajda mindkét esetben a török elleni védekezést is szem előtt tartotta, viszont a történetek távolabbi célok felé mutatnak. Kérdéses mindkét esetben a vajdai hatalom és az egyházi jog, kolostori élet összeférhetősége, lévén, hogy a külső erődítési munkálatokon kívül a kolostor mellett egy vajdai-ispáni rezidencia építése is megkezdődhetett. A székelyek azt is felpanaszolják, hogy a várban velük házakat tapasztattak, ahová székely embereket vittek és tartottak fogva, egy székely nemesnek a feleségét úgyszintén ide hurcolták. Mindezek a tényezők a várfalakon belüli világi épületek meglétét feltételezik. A kolostor feltehetően folyamatosan működött, hisz – mint fentebb utaltam rá – a XV. század végén írott forrás említi.

A székelység panaszának eredményeképpen II. Ulászló 1493. január 19-én elveszi a vajdaságot Báthori Istvántól és Losonczi Lászlóra, valamint Drágfi Bertalanra ruhazza át. A vajda által okozott sérelmek egyik sarokpontja éppen a várépítés ténye volt, és – mint hangsúlyozták – a székelység körében soha nem hallott dolog, hogy másvalaki várat építtessen körükben („in medio nostri Castellum erexit”). Az oklevélnek ez a passzusa vezetett annak a toposznak a kialakulásához, miszerint a székelység ne lett volna várépítő nép. Ezzel szemben itt pusztán arról van szó, hogy a székelység nem tűrte valamely külső hatalom (esetünkben a vajda) várépítését a Székelyföldön, mivel ez nem fért össze a terület és a székelység jogi természetével, akárcsak a többi jogsértés, amely a székelységet érte a várépítés kapcsán.

A vajdai építkezések konkrét elemeiről semmi biztosat nem tudunk. Az 1980-as években, illetve a 2002-ben folyt régészeti kutatások a keleti ágyú-

A vár Orbán Balázs alaprajzán és a mai állapot (Vofkori György nyomán)

*A Hajdú-ágyútorony és a Telegdy-bástya légi felvételen
A szerző felvétele*

torony alatt egy korábbi, ívelten húzódó falmaradványt hoztak napvilágra, mely a torony északkeleti oldalánál ma is látható. Az épületelem a Székelytámadt vár előtti építkezések (római castrum, királyi udvarház, középkori kolostor, középkori vár) közül jellege alapján leginkább a Báthori-féle várépítkezéshez köthető. Nem ismerjük pontosan a munkálatok kezdetének idejét, melyek az okleveles adatok alapján csupán 1492-ben kezdődhetnek el, ennek ismeretében pedig megállapítható, hogy a kivitelezés csak kis mértékben valósult meg. E szempontból nem mellékes az a tény, hogy a XVI. század második felében és a XVII. század elején nem az egykori várat, hanem a kolostort jelölik meg mint a fejedelmi várépítkezés előzményét.

Az 1562. évi székely felkelést és annak kimenetelét nevében beszédesen kifejező Székelytámadt vár a XVI. század második felében a fejedelmi hatalom egyik legfőbb székelyföldi bástyája lett. Elére a fejedelemtől közvetlenül függő várkapitányt neveztek ki, aki familiárisai (várnagy, udvarbíró stb.) révén látta el katonai és igazgatási tevékenységét. A vár őrzése a közszékelyek soraiból toborzott gyalogpuskások (*pedites pixidarii*) vagy vörös darabontok feladata volt.

A felkelés után közvetlenül elkezdett munkálatok 1571-ben még tartottak, az udvarhelyi közszékelység ugyanis ekkor kötelezte magát arra, hogy évente három hétig szolgálja a vár építését.

A szabálytalan négyszög alakú vár a tornyok és bástyák kiugrásaival együtt kb. 105x120 m területet foglal el. Keleti és déli sarkánál egy-egy sokszögű, többszintes, ún. ágyútorony emelkedik. A keleti, a Hajdú-„bástya”, a vár legteljesebb formájában fennmaradt védműve szabálytalan nyolcszög alakú és három szintje van. Emeleteit gerendafödémek tartották, a várbelső felé néző oldala nyitott volt. Az 1620. évi leltár a tornyok tetőszerkezetének koszorúgerendáit is számba veszi, tehát ezek fedve voltak. A torony alsó szintjén három nagyméretű, falba mélyedő ágyúállás található, teherkiváltó árkádívékkel lezárva. A középső, keleti ágyúállásból hármastöré-

*A keleti ágyútorony délről
A szerző felvétele*

rendszer, míg a két szélsőből kettős lövések nyílnak. A kiugrasztott árkádívék fedezésére az első szinten sarkantyútagokat, illetve falszorost és 1 m vastag külső falat hoztak létre. A külső fal, amely feltehetőleg az egész várat övezte, eredetileg az első szint magasságáig emelkedhetett (a torony első szintjének sarkai nincsenek kváderrel kirakva). A második szinten hármastörések váltakoznak egyágú törésekkel. A legfelső szint törései feltehetően a második szintéhez hasonló szerkezetűek voltak.

Az udvarhelyi vár keleti és déli tornyai speciális megoldásúak. Míg a keleti torony két felső szintje egyértelműen egy ágyútorony képét mutatja, addig az alsó szint fedezékbe épített ágyúállásaival, földdel feltöltött falszorosával egy bástya jellemzőit hordozza magán. A védművek sajátos kiképzését funkcionális tényezők magyarázzák, a vár a keleti és déli oldalról volt a legsebezhetőbb, az oldalozás lehetősége mellett így módon lehetett növelni a tüzerőt. A történeti kutatásban időnként felbukkanó nézet szerint az udvarhelyi vár ágyútornyai a Báthori-féle építkezés idején készültek. Az ágyúvédművek magyarországi megjelenését és elterjedését elemző történeti, régészeti és művészettörténeti összehasonlító kutatások alapján azonban az állapítható meg, hogy az egységes építésű ágyútoronyokat a XVI. század közepe előtt nem emelheték. Az udvarhelyi vár komplex ágyútornyai páratlanok a térségben. Összetett védelmi jellemzőik és rendszerben való alkalmazásuk mögött egyértelműen az 1562-től datálható fejedelmi befolyás látható – meglátásom szerint az ágyútornyok a Székelytámadt vár legkorábbi védművei.

Az 1620. évi leltárból, G. M. Visconti és Orbán Balázs felméréseiből kiderül, hogy a déli ágyútorony és a vár bejárata között kettős fal húzódott boltozott kazamatával. Ennek folytatásában, egy félkör alakú torony és a nyugati bástya között nyílt a vár bejárata, kettős kapuval, előtte felvonóhíddal. Az 1629. évi leltár „felvonó-kaput”, a „várkapu előtt az híd végénél” „sarampó” kaput, a kapuközben tömlőcöt, valamint egy „drabant-házat” említ. Orbán Balázs leírása alapján a „külső kapun belől egy menedékesen felmenő hosszú folyosó (E) volt, melynek belső végét a második belső kapu (F) zárta el”. A régészeti kutatások 1982-ben az egykori kapubejárat belső oldalán az újkorban elfalazott

*A bejárat küszöbe és a kapuszerkezet rögzítő eleme felülnézetben
A szerző felvétele*

kapu helyét, a nyugati bástya oldalfalát, benne egy lőrést (?) hoztak napvilágra, hitelesítve Orbán Balázs felmérését. 2009-ben a vár bejárata előtt nyitott szelvényben sikerült feltárni a kapuszerkezet néhány eredeti elemét. 2,25 m relatív mélységben felszínre került a vár eredeti küszöbköve, előtte habarcsos járószinttel. Feltehetően erre a szintre támaszkodott a várárkon átívelő felvonható híd. A küszöböt képező fal irányba egy síkba esik a félkör alakú torony nyugati oldalában eredeti helyzetében lévő rögzítő kő vonalával, melynek segítségével a felvonható kaput vertikálisan működtették. A küszöbkő vonalának függőleges meghosszabbítása a nyugati bástya keleti oldalának falszövetén is kirajzolja az egykori kapuszerkezet lenyomatát. *A külső kapu eredetileg tehát egy függőlegesen felvonható szerkezet volt*, egyik rögzítő köve a félkör alakú torony nyugati oldalán 3 m relatív magasságban, in situ helyzetben áll ma is. A boltozott kapubejárat legkisebb szélessége 1,60 m, eredeti magassága nem ismert.

A bejárat melletti nyugati, szabálytalan rombusz formájú *Bánffy-bástya* az *ó-olaszbástyás rendszerű hadiépítészeti* eredménye. Az 1620. évi leltár adatai szerint a bástya három szintjét fáfödém választotta el egymástól, koszorúfáinak számbavétele pedig közvetve mutatja, hogy fedett volt. A jelentősen átalakított bástya északkeleti oldalának udvarszintjén ma egy nagyméretű ágyúlőrés

nyílása ismerhető fel. Az északi sarkon álló Telegdy-bástya előzménye négy-szögű volt, akárcsak a Bánffy-bástya („kettei négy szegre mutat”), és korábban is ez volt a legnagyobb a vár védművei közül. Az 1620. évi leltár a korábbi bástya külső kerületét 36 ölben (1 öl = 1,896 m) adja meg, előtte köpenyfallal („köz kőfal”), tehát a déli és keleti tornyokhoz hasonlóan itt is falszoros húzódtott. Az ágyútoronyok építésével párhuzamosan vagy ezt követően kezdtek el a Bánffy- és Telegdy-bástyák emelését. Míg az utóbbi elég egyértelműen Telegdy Mihály várkapitány-sága (1567–1570) alatt épülhetett, addig az előző Bánffy Pál (1564–1567) várkapitány vagy Bánffy Farkas nevéhez köthető, utóbbi 1583-ig töltötte be a tisztséget.

A vár történetének fordulópontja Mihály vajda rövid erdélyi uralma, melynek következménye 1599 őszén a várhegyi és udvarhelyi várak lerombolása lett, a Székelytámadt várat a csíkiak égették fel. Több korabeli tanúvallomás is megőrizte a pusztító eseményt. A romokban heverő udvarhelyi vár történetében változás 1621-ben következett be, ekkor Kornis Ferenc, Udvarhelyszék királybírája kapta meg zálogba a fejedelemségtől. Előtte, 1620 januárjában a várról leltár készült, mely a fejedelemség kori külső vár leírásának legfontosabb forrása (adatait a fentiekben gyakran idéztem). Egy 1623. évi forrásból megtudjuk, hogy Kornis Ferenc a várat „régire romlott és elpusztult állapotjából restauráltatta”, ez lényegében az északi bástya újraépítését és a vár belső épületeinek részleges átépítését jelenthette. Az új *Telegdy-bástya új-olasz rend-*

szerben épült, formája hegyesszög, melyet a kurtinák felőli oldalakon két félkör alakú füllél láttak el. A nyugati fül mellett ma egy nagyméretű, befalazott ágyúlőrés látható, a XIX. században módosított északkeleti várfal – Visconti és Orbán Balázs ábrázolásának megfelelően – egy ugyanilyen lőrést takar a délkeleti oldalon.

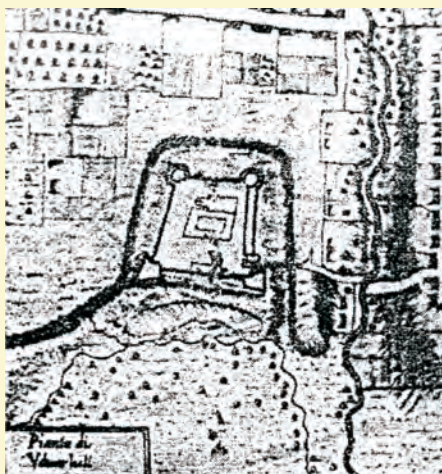
1629-ben és 1630-ban újabb inventáriumok készültek. Ezekből kiderül, hogy a vár hadászatiilag meglehetősen hiányosan volt felszerelve, pl. nincsen említés ágyúkról, viszont nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy az utóbbi leltárakban alig esik szó a tornyokról és a bástyákról. 1620-ban a belső vár „város piaca felől való oldalában” volt a fegyvertár, később a kapu fölötti épületekből írnak össze fegyvereket. Az 1630. évi leltár szerint a félkör alakú toronyban puszkaport tároltak.

A leltárak és más XVII. századi források röviden utalnak a vár körüli vizesárokra, a vár palánkjára, illetve a vár hídjára, kapuszerkezetére. Egy 1644. évi összeírás részletesen megőrizte az udvarhelyi vár birtokait, a szolgálatára rendelt jobbágyokkal és különféle hasonvételekkel. Ismeretlen körülmények folytán I. Rákóczi György idejében a várat tűz érte. 1661 októberében a török bosszúhadjárat áldozata lett az udvarhelyi vár is, Evlia Cselebi török krónikás leírása szerint: „mikor ezért mi a várhoz érkeztünk, azt elpusztulva találtuk”.

Az inventáriumok részletesen leírják az ún. belső vár épületelemeit, a *kolostorból átalakított palota* traktusait – ezek térbeliségükben ma már nem tanulmányozhatók, ugyanis az iskolaé-

Fénykép 1860-ból, a vár délről

G. M. Visconti 1699. évi felmérése az udvarhelyi várról (Sebestyén György nyomán)

pítést megelőzően a földfelszínig visszabontották őket. Azonban a leltárak, Orbán Balázs leírása, valamint a XIX. század második felében készült fényképek révén viszonylag plasztikus képet alkothatunk róluk. Részletes elemzésükre ehelyütt nincsen terünk, hiszen a tanulmány elsősorban a vár erődítési elemeit volt hivatott bemutatni.

A Kornisok halálával, a XVII. század második harmadától az udvarhelyi vár gyakran cserélt gazdát, Kékedy Zsigmond, majd a Kemény, Bornemissza családok, Szentpáli János, illetve a fejedelem tulajdonában találjuk. Erdély Habsburg kézre kerülésével szerepe újra felértékelődött, így volt ez pl. 1690-ben, Thököly csapatainak udvarhelyi átvonulásakor. A század végén több forrás utal a várban teljesítendő szolgálatokra, illetve a szükséges építkezésekre. 1697-ben a székelység „az vár építésére való erőltetése miatt” emelt panaszt a Guberniumnál. Egy 1699. szeptember 1-jén kelt irat az udvarhelyi várban szükséges javításokat sorolja fel, eszerint pl. a hidat teljesen ki kell javítani. Az ágyútornyos, olaszbástyás, vizesárokkal övezett várat G. M. Visconti olasz hadmérnök 1699. évi felmérése még használatának idején ábrázolja.

Az udvarhelyi várnak utoljára a Rákóczi szabadságharc idején volt katonai funkciója, ez alatt hol labanc, hol kuruc kézen volt, míg 1706-ban Pekry Lőrinc le nem romboltatta. Azóta a neve: Csonkavár...

Sófalvi András

Székelyudvarhelyi polgárok 1722-ben

Nemrég a Marosvásárhelyen tevékenykedő nyugalmazott levéltáros-történész, Pál-Antal Sándor XVIII. század eleji székelyföldi összeírások kiadására vállalkozott. Az elindított sorozat második kötete, mely az Udvarhelyszék 1700–1722 között¹ címet viseli, tartalmazza Udvarhelyszék adófizetőinek 1722-ben készült összeírását.

A Székelyudvarhely mezővárosra vonatkozó adatok egy részét összesítve, a következőket kaptuk:

A székelyudvarhelyi adófizető lakosság rendekbe sorolása:	Családfők száma
Armalisták (Armalistae)	16
Római katolikus egyház kivételezettjei (Exempti ecclesii romano catholicorum)	6
Református egyház kivételezettjei (Exempti ecclesii reformatorum)	6
Szabadosok (Libertini)	62
Szabadosok özvegyei (Viduae libertinorum)	15
Kiváltságos polgárok (Cives privilegiati)	13
Kiváltságos polgárok özvegyei (Viduae privilegiatorum)	2
Kiváltságosokhoz tartozó zsellérek (Inquilini ad privilegiatos partinentes)	4
Kóborló (Vagi)	1
Udvari szolgák rendje (Ordinis satellitii)	12
Özvegyeik (Viduae ordinis satellitorum)	1
Zsellérek (Inquilini)	5

Az összeírók feljegyezték a kézműiparosokat is, az adó kiszámításához gyűjtve adatokat.

A fazakas céh alapítói 1572-ben mind Fazakas családnevet viseltek. 1720-ban három gombkötőmester dolgozott a városban, mindhármuk neve Gombkötő volt. Más mesterségek, melyek családnevekként is felbukkantak az összeírásban, a következők voltak: Borbély (3), Csiszár (2), Darabont, Fazakas (2), Halász, Kovács (8), Köteles, Lakatos, Sendelyes, Szabó (5), Szakács, Szapanos, Szócs, Takács, Varga. A városbíró (judex) Csiszár Márton csizmadiamester volt.

Kézműves mesterségek		
Magyar megnevezés	Latin	Összeírt családok száma
tímár, varga	cerdo	28
csizmadia	coturnarius	28
szűcs	pellio	11
fazakas	figulus	5
szabó	sartor	4
kovács	faber ferrarius	4
kötélverő	restio	3
gombkötő	nodarius	3
kardcsiszár	machaeropus	2
kardhüvelygyártó	vaginarius	2
üstgyártó	ahenarius	1

A szűcscéh behívótáblája

A mészároscéh címere

A vargacéh behívótáblája

Kézműves mesterségek		
Magyar megnevezés	Latin	Összeírt családok száma
kereskedő	mercator	1
mészáros	laneo	1
borbély	tonsor	1
sebész	chirurgus	1
takács	textor	1
Összesen mester:		92
Figyelembe véve, hogy mindenik mester inast és legényt is tarthatott, hogy a családtagok is dolgoztak a műhelyben, vagy a vásározásban segítettek, a kézművesiparban foglalkoztatottak számított legkisebb összlétszáma:		350–400

Az összeírás évében az iparosok 79%-a céhszervezethez tartozott. A fazakasok 1572-ben, a szűcsök 1579-ben, a tímárok és vargák 1585-ben alapítottak céhet, a csizmadiák a szabókkal szakmai alapon szervezett vegyes céhet 1606-ban alapítottak, a mészárosok pedig 1630-ban. Érdekes megjegyezni, hogy 1722-ben Balás Ferenc a várbirtok kertésze volt.

Az udvarhelyi adófizető családfők nem mezőgazdasági jellegű jövedelmei a következő felbontásban jellemezhetők:

A. kereskedelemről származó jövedelem = 470 forint

B. bor- és sörkocsmároltatásból = 102 forint

C. kézműiparból származó jövedelem = 2925 forint

Udvarhelyszék kézműipari tevékenységből származó teljes bevétele 3271 magyar forint volt, melyből 2925 volt a székelyudvarhelyi kézművesek bevétele, akik a szék iparüzésből származó bevételeinek 89,42%-át termelték.

Visszont az alábbi táblázat adatai azt bizonyítják, hogy a kézművesek nem hagytak fel a mezőgazdasági termeléssel sem. A családok többsége rendelkezett földdel a város határában, volt tehene, ökre, lova és kisállatai:

Adófizető családok telkei és mezőgazdasági eszközei	
Megművelt földterület	532 cubulus ²
Ökör	104
Tehén	113
Ló	75
Egész telek	37
½ telek	35
1/3 telek	1
¼ telek	5
Telkek száma összesen	84

Zepczaner Jenő

1. Székely székek a 18. században. II. Udvarhelyszék 1700–1722 között. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Pál-Antal Sándor. Marosvásárhely, 2009. 260–484.

2. Cubulus (kőből): szemes termény mérésére szolgáló régi mértékegység. Egy erdélyi kőből = 2 véka = 64 pint. Egyköblös föld = földterület, melybe egy kőből vetőmagot lehet vetni.

Fondok és gyűjtemények a Román Országos Levéltár csíkszeredai kirendeltségének kezelésében 11. A Csíki Magánjavak iratai (I.)

A Revendikált havasoktól a Magánjavakig

A „Csíki Magánjavak” néven ismert vagyonszövetség történetének kezdetei a XVII-XVIII. századba nyúlnak vissza, és szorosan összekapcsolódnak a székelység katonáskodó életvitelével. A hármas tagoltságú székely társadalom (primorok/főnépek, lófők és gyalogok) évszázadokon keresztül biztosította az Erdélyi Fejedelemség, illetve azt megelőzően a Magyar Királyság katonai állományának jelentékeny részét, a II. Rákóczi Ferenc-féle kuruc szabadságharcot (1703–1711) követően azonban a császári államvezetés lemondott a megbízhatatlannak tekintett székelyek katonai szolgáltatásáról, ugyanakkor korábbi adómentességüket is megvonta. Amikor 1762-ben Mária Terézia királynő megbízásából megkezdődött a határőrezredek felállítása, Csík és Háromszék lófő- és gyalogrendű családjai kettős teherviselésre kényszerültek, a vármegyei nemességgel hasonló státusban lévő primorok azonban mentesültek mind az adófizetés, mind a határőrzés feladata alól. A határőri felfegyverzés családok szerint történt: minden lófő rendű család egy huszár határőrt és minden gyalogrendű család egy gyalog határőrt kellett saját költségén felszereljen és tartson – ők alkották a Csíkszereda és Kézdivásárhely székhelyű I. és II. székely gyalogezredet, illetve a Sepsiszentgyörgy központú székely huszárezredet. Ezekben az években nemcsak a Székelyföldön alakultak határőrezredek, hanem Erdély keleti és déli határai mentén is – ekkor jött létre az I. (orláti) román határőrezred a Brassótól Hátszegig húzódó határsávbán és a II. (naszói) román ezred a radnai völgyben.

A katonáskodás, különösen, hogy a korai évtizedekben semmiféle adókedvezményrel sem párosult, komoly anyagi megterhelést jelentett, hiszen a

katonacsaládok a ruházatot, a huszárok pedig a lovat is maguk kellett biztosítani, az állam csupán a hadi felszerelést: a kardot, puskát, pisztolyt, töltenytáskát és csákót adta. E terhek enyhítésére voltak hivatva utóbb az ún. „havasi javak”.

Történt ugyanis, hogy 1769-ben egy erdélyi–török vegyes bizottság rendezte az évszázados határvitát,¹ és a Nagyfejedelemséghez visszakerültek a korábban moldvai és havasalföldi kézre került határ menti erdők, „melynek a Székelyfölddel érintkező része 60–90 négyszögmföldet tehetett (a fennmaradó, ennél is terjedelmesebb rész a Barcaságra, Fogaras vidékére és Hunyad vármegyére esett), mely havasrész ez időtől fogva vissza-bevezetett (revendikált) havasnak nevezetett; s Bukovinától kezdődve, a határszélen hol keskenyebb, hol szélesebb szalagban lenyúlt Csíkban egészen Kápszonszék déli határáig, onnan pedig, Háromszéket Oláhország felől határolva, egészen a bodzai szorosig”². A **Revendikált havasok**ként elhíresült 70 737 hold³ erdőbirtokot II. József császár 1783. május 27-i rendeletével „egyedül csak a határőr katonaság javára és előmenetelére” engedte át⁴ – így a következő évben a csíkszéki területeket az I. székely gyalogezred, a háromszéki havasokat a II. gyalogezred birtokba is vette, a javakat pedig a határőrcsaládok nevében haszonbérbe adta, és a befolyó jövedelmet évente a családoknak kiosztotta. Néhány évi ilyen működés után a határőrség az osztalékok kifizetését beszüntette, és a jövedelemből egy egységes **Ruházati alapot** hozott létre azzal a céllal, hogy enyhítse azokat a terheket, amelyeket a határőrök egyenruhájának biztosítása jelentett.⁵ Általában az évi jövedelem egynegyedét fordították a leginkább rászoruló családok ruházati kiadásainak támogatására, a többi tőkésítették.

Ugyanakkor a két román határőrezred is hasonló körülmények között

részesült közösségi vagyomban: a dél-erdélyi román ezred 253 142 hold erdővel, a naszói román ezred pedig 463 327 hold birtokkal rendelkezett⁶ – az előbbi 3,5-ször, az utóbbi pedig 6,5-ször volt nagyobb, mint a székelyek vagyonszövetségének.

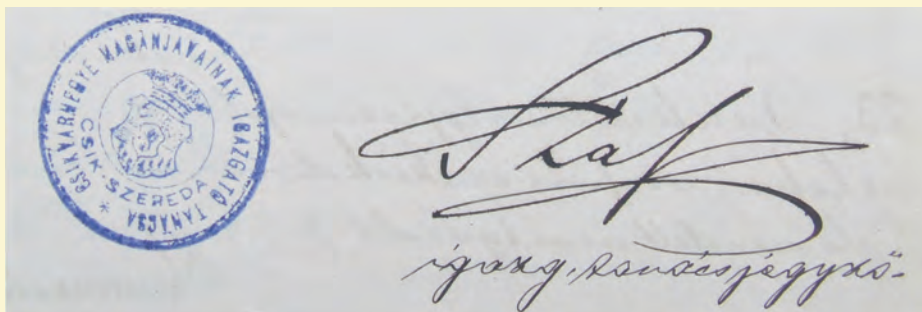
A Ruházati alap mellett volt a székely határőrségnek egy másik alapja is, amely azonban csak a huszárezredet illette, az ún. **Lóbeszerzési alap**, amely 1804-ben létesült, és a huszárcsaládok évenkénti befizetéseiből gyarapodott.⁷ Ezen alapba azok a huszárcsaládok tartoztak befizetni az éves lótarás költségének megfelelő összeget, amelyek szolgálatképes férfi vagy alkalmas hátslós hiányában éppen mentesek voltak a tényleges szolgálat alól. Az így befolyt összegekből fedezte a család a lóvásárlás költségeit akkor, amikor újból szolgálatképesé vált.

A javak elvesztése és visszaszerzése

A székely határőrcsaládok 1849-ig használták háborítatlanul a két alapot, ekkor azonban br. Ludwig von Wohlge-muth altábornagy, Erdély teljhatalmú katonai és polgári kormányzója a székely ezredek összes ingó és ingatlan vagyont (ekkorra már 70 096 hold havasi birtokot, illetve a Ruházati és Lóbeszerzési alapokat) a kincstár javára lefoglalta, majd az erdélyi határőrezredek feloszlato 1851. január 22-i császári rendelet nyomán megtörtént a vagyon pontos számbavétele és felleltározása is.⁸ A javak elkobzásának indoka a székely ezredek 1848-1849. évi magatartása volt, Bécs ugyanis katonai esküszegésnek tekintette azok szabadságharc alatti magatartását. Nyilvánvaló, hogy a székely határőrvagyon tekintetében a császáriaikat a bosszú vezérelte, hiszen a dél-erdélyi és naszói román ezredek (amelyek a polgárháborúban a magyarok ellen harcoltak) jóval jelentékenyebb vagyont nemhogy lefoglalták a magyarok, de az ottani határőrcsaládok tulajdonjogát ekkor az állam kifejezetten megerősítette.

Az első arra vonatkozó kezdeményezés, hogy a lefoglalt határőrvagyon közösségi célt szolgáljon, Haynald Lajos erdélyi római katolikus püspök részéről

A Magánjavak igazgatótanácsának bélyegzőlenyomata 1911-ből, Szász Lajos jegyző kézzel írtával

fogalmazódott meg, aki 1857-ben azt javasolta, hogy a Ruházati és a Lóbeszerzési alapokból a Csíksomlyón létrehozandó katolikus tanítóképző és gyakorlóiskola fenntartását kellene támogatni, a csíki hívek ilyen tartalmú kérelmét azonban a hatalom elutasította.

A Bach-rendszer bukása és a politikai enyhülés változásokat hozott a határörvagyonsorsát illetően is. 1861-ben a kormány elismerte, hogy a Lóbeszerzési alap jogosultjai az egykori huszárcsaládok leszármazottai, és kilátásba helyezte a betétek visszaadását mindazoknak, akik jogosultságukat igazolni tudják – a hatalom tehát belátta, hogy egy évtizeddel korábban törvénytelenül járt el (az más kérdés, hogy ebben a formában igen kevesen tudtak élni a lehetőséggel). A kiegyezést (1867) követően Csíkban és Háromszéken is felerősödött a vagyon visszaszerzésének igénye, egyházi és világi előljárók, országgyűlési képviselők, publicisták tartották folyamatosan napirenden az ügyet, így a hatalom rákényszerült, hogy véglegesen rendezze a határörvagyonsorsát: 1868-ban háromtagú bizottságot állított fel Berde Mózes belügyi, Gecző János igazságügyi és Buday Sándor pénzügyi osztálytanácsosok részvételével, akik tanulmányozták a helyzetet, majd Ferenc József királyhoz felterjesztett beadványukban a vagyon visszaadását javasolták. Álláspontjuk megfogalmazásakor hivatkoztak az uralkodó azon intézkedésére is, mellyel 1851-ben a naszódi román határőr-családok birtokában hagyta az ottani ezred vagyonát: „Ugyanazon legfelsőbb kegyelmet, melyet Ő Felseje a naszódvidékiekkel éreztetett sem jog, sem méltányosság nem tanácsolja megtagadni a Csíkszékietől még azon esetre is, ha ezen havas birtokhoz a kincstár jogosultsága minden kétségen felül állana”⁹. A bizottság az I. székely gyalogezred ruházati pénzalapját és a huszárezred ruházati pénzalapjából a csíki, gyergyói és kászoni huszárcsaládoknak járó részt

Csíkszék közönségének, míg a II. székely gyalogezred ruházati pénzalapját és a huszárezred ruházati pénzalapja fennmaradó részét Háromszék közönségének javasolta visszaadni. Már az 1868. évi jegyzőkönyv szerzői is rátapintottak az egyik legérzékenyebb pontra: a jogosultak utóbb még sokat vitatott kérdésére, hangsúlyozva, hogy a székek közönségén nem a székek teljes lakosságát, hanem az ezredek kötelékébe tartozók összességét kell érteni. Ugyanakkor a Lóbeszerzési alap ügyében a bizottság elvetette a kormány 1861. évi rendelkezését, és az volt az álláspontja, hogy a betétek nem csak a jogosultságot igazolni tudó családok tulajdona, hanem az összes huszárcsalád egyenlő jogosultságú közös vagyona – a kifizetéseket illetően pedig nem a pénzösszegek egyéni kiosztását, hanem az együttes visszaadást javasolták. A jegyzőkönyvbe foglaltakat az Andrássy-kormány magáévátette, és 1869. január 23-án felterjesztette az uralkodóhoz jóváhagyás végett, aki február 16-án „legkegyelmesebb elhatározásával” a határörvagyonsorsát elrendelte.¹⁰ Orbán Balázs így összegezte a rendelkezés jelentőségét: „ezen, egy egész századon át bonyolított ügy a legüdvösebb módon lett megoldva, olyanképpen, hogy annak századokra kiható üdvös eredményei lesznek, mert azáltal a székely népnek nem csak igazság lett szolgáltatva, hanem egyszermind alkalom nyitott arra is, hogy úgy anyagi kiemelkedését, mint szellemi fejlesztését eszközölhesse, s útját állja az újabb időben ijesztő mérvben felmerült közelszegényedésnek és kivándorlásnak, mely ellen az állítandó ipartanodák kétségtelenül a leghatékonyabban fognak működni”¹¹.

Atulajdonjog kérdése

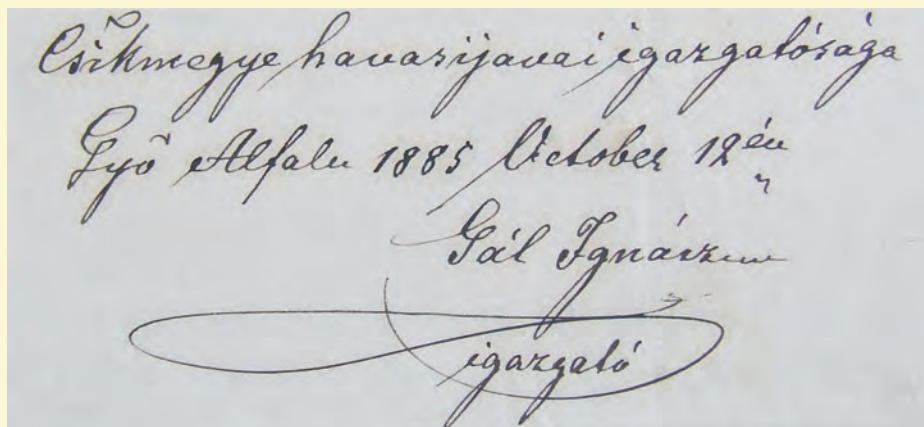
Függetlenül attól, hogy az 1851-ben elkobzott határörvagyonsorsát eredetileg az I. székely gyalogezred, illetve az I. székely huszárezred csíki századainak kötelékébe tartozó családok tulajdona volt, az

Az igazgatótanács elnökének bélyegzőlenyomata 1919-ből

1869. évi legkegyelmesebb elhatározás „Csíkszék közönségének” rendelte azt visszaszolgáltatni, „azon közhasznú célokra és feltételek mellett, melyek... a székely nemzet jólétét képesek előmozdítani...”¹².

A Magánjavak 1897. évi (1901-ben jóváhagyott) alapszabálya Ferenc József király határozata nyomán úgy fogalmaz, hogy a vagyon „Csík vármegye közönségének magántulajdonát képezi”, amelyet egy, az alispán elnöklete alatt álló igazgatótanács kezel, s ennek hivatalból tagja a vármegyei főjegyző s a megyei tisztügyész, az igazgatótanács fölött álló fórum pedig a törvényhatósági közgyűlés. Az 1909. évi (de csak 1918 végén jóváhagyott, és ezért a román állam által hatályosnak el nem ismert) új alapszabály számos változást hozott a tulajdonjog és a vagyonkezelés tekintetében is. Eszerint a „Csík vármegye magánjavai” név alatt ismert vagyonkomplexum tulajdonosa nem „Csík vármegye közönsége”, hanem a vagyon „a csík-vármegyei volt határőrezredek alkotott községek székely lakosságáé”. Az 5. paragrafusban kimondta, hogy az ennek kezelésére megjelölt legfontosabb szerv nem a törvényhatósági közgyűlés, hanem a törvényhatósági közgyűlés azon tagjai, akik a vagyonhoz jogosultak, mely közgyűlés tagjainak névsorát a mindenkor törvényhatósági közgyűlési névsor alapján maga az igazgatótanács állítja össze. Az új alapszabály a 8. paragrafusban felsorolta a vármegye székely községeit, kihagyva ezek közül Bélbor, Békás, Holló, Tölgyes, Vasláb, Várhegy községeket, amelyek 1848 után alakultak, s lakosaik határörök nem voltak, s megállapította, hogy a Magánjavakhoz a felsorolt 52 községből származó „fő-, löfő- és darabont-rendű ne-

Gál Ignác, a havasi javak igazgatójának kézjegye 1885-ből

A csíkszeredai Mikó-vár régi képszlapon

mes székely családok, valamint az 1848. évben a vármegye területén tartózkodott más székely és örmény családok” jogosultak. E paragrafus három lényeges újdonságot is tartalmaz: a szövegezők bevonták a jogosultak körébe az egykori főrendű és jobbágycsaládok leszármazottait (mely családok határőrszolgálatot nem teljesítettek), illetve az örmény családokat is. A szerzők a vagyon feletti miniszteriális felügyeleti jogot csupán az alapszabály rendelkezései betartásának ellenőrzésében jelölték meg.

A visszaszerzett vagyon

A Puskás Ferenc gyergyói alkirálybíró, Gál Ignác igazgató, Nagy József gazdatiszt és Gencsi Alajos alkotta bizottság 1869 őszén átvette a csíki határőr-családokat illető 68 873 holdnyi „havasi javakat”,¹³ amellyel a Csíki Magánjavak lett Csíkszék legnagyobb földbirtokosa. A javak nagyjából a szék északkeleti részén feküdtek, kisebb részük pedig az alsíki részeken terült el. A birtokállomány 2/3-a, mintegy 52 ezer hold volt erdő, a többi legelő, kaszáló és szántó. A visszakapott vagyon része volt

továbbá néhány igen értékes lakó- és gazdasági épület, illetve 144 385 forint is, részben készpénzben, részben kötvényekben.¹⁴ A visszakapott ingatlanok közül mind méreteinél, mind rangjánál fogva kiemelkedő jelentőségű volt a csíkszeredai Mikó-vár, amely 1878 után vármegyei intézményeknek adott otthont, majd egy évtized múlva szimbolikus összegért (10 arany) a honvédség vette bérbe.¹⁵ Ugyancsak a Magánjavak kapta meg a vár közelében húzóódó Parancsnoksági épületet (ma a Megyei Kórház fül-orr-gégészeti osztálya), amelybe a Törvényszék költözött, illetve a Gazdasági Felső Népiskola épületét és a hozzá tartozó igazgatói lakást (utóbb főjegyzői lakás), amelyek 1920 után lebontásra kerültek – helyükre épült az ortodox templom, illetve a második világháború után a szovjet katonák emlékműve.

A szék területén visszakapott ingatlanok sorában említést érdemel a borszéki „Székház”, amelyet a következő évtizedekben szegény és a fürdőt orvosi előírásra igénybe vevő csíki székelyek használhattak díjtalanul, 1923 után azonban minisztériumi és erdészeti hivatalnokok kapták használatba.

Egy 1914-ben készített becslés szerint a Csíki Magánjavak vagyonállománya a háború előtt a következő értéket képviselte:¹⁹

	Művelési ág	Kiterjedés (hold)	Becsült érték (arany korona)
Havasi javak	Erdő	54 515,4	100 000 000
	Legelő	8010,4	4 800 000
	Rét		
	Szántó		
	Beltelek		
	Terméketlen	75,9	–
Havasi javak (össz.)		62 601,7	104 800 000
	Jövedelmező épületek		700 000
	Nem jövedelmező épületek		320 000
Épületek (össz.)			1 020 000
Összesen			105 820 000

A határőrezredek tisztai épületei nagyrészt értékesítésre kerültek, közülük a szépvízi kapitányi lakás maradt meg a Magánjavak tulajdonában, ezt előbb ingyen, majd minimális bérért a pénzügyőrség használta.¹⁶ Arra való hivatkozással, hogy állami célokra szükségesek, nem került visszaszolgáltatásra a csíksomlyói kapitányi lakás, a ditrói kapitányi telek és lakás, a gyergyószentmiklósi őrnagy lakás, a kozmási kapitányi telek, a Bánkfalvi huszárőrnagy lakás, holott ezeket az 1868. évi Berde-féle jegyzőkönyv szerint ingyen elvett telken, ingyenes építési anyaggal, ingyenes kézi és fuvarnapszámmal építették a határőr-családok, és Pál Gábor értékelése szerint a tisztai épületek közül éppen ezek voltak az értékesebbek.¹⁷

A Magánjavak jövedelme a faeladásokból és a haszonbérleti tárgyak értékesítéséből származott. A jövedelemből mindenekelőtt a birtok kezelésével járó dologi (erdősítés, új építkezések, épületfenntartás, adók, úti- és perköltségek) és személyi (igazgató, gazdatiszt, alkalmazottak fizetése, mellékjárandóságok) kiadásokat kellett fedezni, és csak a fennmaradó részt lehetett közoktatási célokra fordítani.¹⁸

Bicsok Zoltán

- Olyan területek, amelyeket „a moldova-oláh-országiak, felhasználva Erdélynek a 17. és 18. század első felében volt szerencsétlen belviszonyait, mindig beljebb foglalva jogtalanul eltulajdonítottak.” – A Román Országos Levéltár Hargita megyei kirendeltsége Csíkszeredában (a továbbiakban CsLvt), F 12 Pál Gábor iratai, 1. iratcsomó, 1.
- Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. – <http://mek.niif.hu/04800/04804/html/103.html>
- Kocsis Lajos: *A Csíki Magánjavak története 1869–1923. „A székelység boldogulásának előmozdítója”*. Csíkszereda, 2008. 42.
- Pál Gábor 1941. évi előterjesztése a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. – CsLvt, F 78 A Csíki Magánjavak iratai, 213. iratcsomó, 35.
- Uo. 5.
- Tamás Sándor: *A Csíki Magánjavak*. In: Erdélyi Múzeum, LVII. kötet (1995) 3–4. füzet. 20.
- CsLvt, F 78 A Csíki Magánjavak iratai, 213. iratcsomó, 5.
- Uo. 6.
- A miniszteri bizottság 1868. szeptember 4–16. között felvett jegyzőkönyvét idézi Kocsis: *i. m.* 31.
- CsLvt, F 78 A Csíki Magánjavak iratai, 213. iratcsomó, 37.
- Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. – <http://mek.niif.hu/04800/04804/html/103.html>
- CsLvt, F 78 A Csíki Magánjavak iratai, 213. iratcsomó, 37.
- Uo. 9.
- Uo. 10.
- Kocsis: *i. m.* 74.
- Uo. 75.
- CsLvt, F 78 A Csíki Magánjavak iratai, 213. iratcsomó, 9.
- Közli Kocsis: *i. m.* 65.
- Uo. 76.

Felcsíktól a Magyar Tudományos Akadémiáig

Folyó év szeptember 15-én tartotta székfoglaló előadását *Népességi viszonyok a Székelyföldön a XVIII. század elején* címmel a Magyar Tudományos Akadémia székházának felolvasótermében a csíki gyökerekkel rendelkező, de Marosvásárhelyen élő Pál-Antal Sándor levéltáros-történész, a történelemtudományok doktora. A neves szakembert – akinek a székelység történetéről szóló hiánypótló munkái egymás után kerülnek kiadásra – Felcsíkhöz kötik a gyökerei: Karcfalván született, Csíkmadarason nevelkedett, a gimnáziumot Csíkszeredában végezte. A szülőföldhöz való erős kapcsolódását az is bizonyítja, hogy mind Karcfalva, mind Csíkmadaras monográfiáját megírta. Az utóbbi két kiadásban is megjelent.

Pál-Antal Sándor felsőfokú tanulmányait Kolozsvárott, az akkor még önálló és magyar nyelvű Bolyai Egyetemen kezdte, majd a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen fejezte be 1963-ban. Az egyetemen olyan kitűnő mesterei voltak, mint Jakó Zsigmond, Pataki József, Imreh István és Csetri Elek, akik alaposan felkészítették hivatására. Történelem szakos tanári diplomával a zsebében a katedra helyett a kutatást választotta, vallomása szerint azért, mivel mindig az ismeretlen múlt felderítése vonzotta. Így lett a marosvásárhelyi állami levéltár levéltárosa, ahol 42 évig dolgozott, alaposan megismerve a történetírás forrásainak jelentős részét. Ennek köszönhető, hogy a doktori disszertációját Nicolae Edroiu akadémikus vezetésével pecsétanból írta (dolgozata *Marosszéki intézmények és pecsétjeik* címmel önálló könyv formájában is megjelent). A hivatali ranglétrán a levéltárostól, a főlevéltároson keresztül, a tanácsos-levéltárosig vezetett útja. Hogy a levéltárosi szakmai körökben mindig megbecsülték, bizonyítja az a tény, hogy részt vehetett a levéltárosi szakképzésben, ahol magyar paleo-

gráfiát tanított, a marosvásárhelyi egyetemen pedig latin paleográfiát oktatott. Levéltárosi és történetírói tevékenységével párhuzamosan a közéletben is feladatokat vállalt. Többek közt tudományos ülésszakokat szervezett, elnöke az Erdélyi Múzeum Egyesület marosvásárhelyi tagozatának, a Székely Címer-, Pecsét- és Zászlótörténeti Munkacsoport tagja. Kitüntetései: Pauler Gyula-díj, Arany János emlékérem, „Szabadság hőse” emlékérem és Mikó Imre emléklap. Mindez arra utal, hogy Pál-Antal Sándor magas szintű tudományos tevékenységét, gazdag történetírói munkásságát (19 önállóan vagy társszerzőkkel írt kötete jelent meg, 9 kötetet szerkesztett, 14 könyvfejezetet, 86 folyóiratcikket és tanulmányt írt számtalan, az erdélyi magyar identitás megőrzésében fontos honismereti és közérdekű cikk, lexikonbeli szócikk és bibliográfia mellett) mind a magyarországi, mind az erdélyi tudományosság elismerte.

A székfoglaló előadáson a magyarországi levéltáros és történész kollégák, valamint a család tagjain kívül jelen voltak az erdélyi munkatársak is, többek közt Sipos Gábor történész, az Erdélyi Református Egyházkerület kolozsvári Gyűjtőlevéltárának főle-

véltárosa, Garda Dezső történész, Soós Zoltán marosvásárhelyi múzeumigazgató. Az ünnepeltet Orosz István, az MTA levelező tagja, professzor emeritus méltatta, aki elmondta, hogy: „Pál-Antal Sándor több más erdélyi és magyarországi kutató mellett döntően a székelység történetírója. Ezzel a regionális történetírás egyik szószólója. A Székelyföld ugyanis a történeti Magyarország egyik legjellegzetesebb régiója, amely sajátos autonómiája révén nemcsak területileg különült el Erdély más vidékeitől, a szászok lakta Királyföldtől, a vármegyéktől, a románok lakta területektől, de társadalmi szerkezete, katonáskodó szabadparaszti közösségének megőrzése révén is más volt, mint az ország többi tájegysége. Pál-Antal Sándor írásaiiban e terület történetének legkülönbözőbb aspektusait vizsgálta. A *Székely önkormányzat-történet* című kötetében az autonómia változásait tekintette át. A *Székelyföld és városai* című tanulmánygyűjteményben a terület mezővárosainak gazdaságát és társadalmát elemezte nemcsak a XVI–XIX. században, de a két világháború közötti időszakban is. Külön könyvet szentelt a Székelyföld fővárosára: Marosvásárhely (az egykori Székelyvásárhely) történetének, amelynek első, 1848-ig terjedő része jelent meg.”

Orosz István méltatásában hangsúlyozta azt is, hogy Pál-Antal Sándor

Pál-Antal Sándor és Mihály János a Címer, pecsét és zászló a Székelyföldön című kiállítás megnyitóján

munkásságának során levéltárosként fontos „feladatának tartotta a kutatást segítő levéltári segédletek készítését is (ilyenek a Maros megyei levéltár-ról, Nagy-Küküllő megye levéltáráról, a Toldalagi és Teleki család levéltáráról készített ismertetői)”. Ugyanakkor könyvek és tanulmányok tucatjait írta meg az általa rendezett és megismert levéltári dokumentumokból.

A székfoglaló másnapján – Pál-Antal Sándor előtt való tisztelgéséért – Budapest Főváros Levéltárában kiállítás nyílt *Címer, pecsét és zászló a Székelyföldön* címmel. A Hargita Megye Tanácsának Műemlékvédelmi Közszolgálat és Budapest Főváros Levéltára által közösen rendezett gazdag és jól dokumentált szimbólum-történeti kiállítást, amely a Székely Címer-, Pecsét- és Zászlótörténeti Munkacsoport tevékenységének egyik eredménye, Á. Varga László, a levéltár főigazgatója, Csomós Miklós kulturális ügyekért felelős főpolgármester-helyettes, Pál-Antal Sándor és Mihály János történész nyitották meg közel száz főt számláló közönség előtt.

Befejezésül, akárcsak Orosz István méltatásában, álljon itt egy rövid idézet Pál-Antal Sándor egyik írásából: „...kisebbségi léte során sok megpróbáltatást kellett kiállnia a romániai magyarságnak. Sok veszteség érte anyagi létében, szellemi életében és mindenekelőtt számbeliségében, az asszimiláció, elűzés vagy kivándorlás útján. Életképességét azonban megőrizte mindmáig, a hajdani és újabb keletű üldöztetések ellenére, és reméljük, hogy eljön az idő, amikor mindez csak egy halvány, rossz emlékü epizód lesz csupán”. Adja Isten, hogy így legyen!

Mihály János

A Magyar Tudomány Napja Székelyudvarhely 2011. november 11-12.

Gróf Széchenyi István 1825. november 3-án, a pozsonyi országgyűlés ülésén birtokainak évi jövedelmét a Tudós Társaság céljaira kötötte le. A Magyar Tudományos Akadémia létesítését kimondó törvényt két évvel később szentesítették, a szervezés pedig öt évvel később nyert befejezést.

1996-ban a Magyar Tudósok Világtalálkozásán döntés született arról, hogy november 3-a lesz minden évben a Magyar Tudomány Napja, amelyet először 1997-ben ünnepeltek meg. 2003-ban a XCIII. törvény által a magyar országgyűlés hivatalosan is a magyar tudomány ünnepévé emelte a Magyar Tudományos Akadémia megalapításának napját.

Székelyudvarhelyen az idén az ötödik alkalommal készülünk a Magyar Tudomány Napjának megünneplésére, az Udvarhelyszéki Tudományért díj átadására.

A Magyar Tudomány Ünnepe először 2007-ben sikerült megszervezni, a szervezés körüli teendőket az Areopolisz Egyesület és a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont vállalta fel. Célunk, hogy évről évre érdekes, a legújabb kutatások eredményeit megmutatni tudó előadásokon keresztül közvetítsük a tudást az érdeklődő közönség irányába, alkossunk hidat a kutatással foglalkozók és a szélesebb tömegek közt. Az Udvarhelyszéki Tudományért díj, amelyet egy bronz kispasztika, Sánta Csaba szobrászművész alkotása, továbbá egy oklevél alkot, az Udvarhelyszéken tudományos tevékenységet folytató személyeknek jár.

2007-ben, első rendezvényünkön a székelyföldi tudományos munkának is helyet adó intézmények mutatkozhattak be. 9-én, pénteken Székelyföldre irányuló tudományos kutatások címen műhelymegbeszélésre került sor, melyen Gyarmathy Zolt, a Csíki Székely Múzeum igazgatója, Vargha Mihály, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója és Zepczaner Jenő, a Haáz Rezső Múzeum igazgatója mutatták be az általuk vezetett intézményeken belül zajló tudományos munkát, az elért eredményeket, nem feledkezve meg a felmerülő nehézségekről sem.

A másnap délelőtt zajló tudományos konferencián Körösfői Zsolt, a ke-

2007-ben az Udvarhelyszéki Tudományért díjat a kevéssel korábban elhunyt dr. Dávid László családja vehette át

*A 2008. évi díjazott
Balla Árpád orvos*

Tudományért díjat a kevéssel korábban elhunyt dr. Dávid László családja vehette át a díjazott egyház- és művészet-történet terén kifejtett kimagasló munkájáért.

2008-ban rendezvényünk november 7-8-án zajlott, de már két színhelyen: Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen. Pénteken a Csíki Székely Múzeumban Pataki Józsefről emlékeztünk meg. Neves előadók: Kiss András, Sipos Gábor kolozsvári történészek és Forró Albert csíkszeredai történelemtanár elemezték Pataki kutatói és tanári tevékenységét. A szombat délelőtti tudományos ülésen az erdélyi levéltárak munkatársai juthattak szóhoz. Az állami levéltár egyes igazgatóságait Flóra Ágnes Kolozsvárról, Bicsok Zoltán Csíkszeredából, Nagy Bontond Sepsiszentgyörgyről, László Márton Marosvásárhelyről képviselték. Az egyházi levéltárak sem maradhettek figyelmen kívül: Bernád Rita Gyergyószentmiklósról érkezett a konferenciára és a római katolikus plébániai levéltárakról tartott előadást, külön kitérve az udvarhelyi plébániai gyűjtőlevéltár rendezésének kérdéseire. Róth András és Gidó Csaba az Udvarhelyi Református Egyházmegye Levéltárának rendezéséről számoltak be.

A konferenciát követő fórumon lehetőség nyílt a levéltárak helyzetével kapcsolatos kérdések megbeszélésére a levéltárosi szakma nagyjaival, Kiss Andrással, Pál Antal Sándorral és Sipos Gáborral.

A szombati díjátadón a Marosvásárhelyen 1998-ban alakult Cantuale énekegyüttes tartott előadást, egyházi és világi vokális muzsikával szórakoztatva a közönséget. Sor került az Areopolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok VIII. és a Csíki Székely Múzeum 2008. évi évkönyvének bemutatására. A köteteket Lukács István székelyudvarhelyi történelemtanár méltatta. Az Udvarhelyszéki Tudományért díjat Balla Árpád orvos vehette át a magnezium-kutatás és az erdélyi orvostudományi konferenciák szervezése terén kifejtett kimagasló munkájáért.

Nagy jelentőséggel bírt számunkra, hogy 2008-tól a Magyar Tudományos Akadémia rendezvényünket a védnöksége alá helyezte.

*A 2010. évi díjazott
Bíró G. Albert matematikatanár*

*A 2009. évi díjazott
Benkő Elek régész*

resztúri Molnár István Múzeum régésze, Fehér János, a kolozsvári Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány művészettörténész munkatársa, Miklós Zoltán, a Haáz Rezső Múzeum néprajzos munkatársa, Szőcsné Gazda Enikő, a Székely Nemzeti Múzeum néprajzos munkatársa, Szőcs János, a Csíki Székely Múzeum történésze, Soós Zoltán, a marosvásárhelyi múzeum igazgatója, Demeter László, a baróti Erdővidék Múzeuma igazgatója, Gidó Csaba, az Areopolisz Egyesület alelnöke, Oláh Sándor, a KAM Regionális és Antropológiai Kutatások Központja munkatársa előadásait hallgathattuk meg. A szombati díjátadón a Palló Imre Művészeti Liceum diákjai szórakoztatták a közönséget. A gálaest keretében a képviseltetett tudományos műhelyek kiadványairól P. Buzogány Árpád szólt. Az Udvarhelyszéki

Az Erdélyi Genealógiai Társaság kiállítása 2010-ben

2009. november 27-28-án a tudomány ünnepe székelykeresztúri és székelyudvarhelyi színhelyeken zajlott. Az első nap a székelykeresztúri Molnár István Múzeumban a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont kiadványai kerültek bemutatásra. A szombat délelőtti konferencián ez alkalommal a székelyföldi régészeti kutatásokra és azok eredményeinek bemutatására helyeztük a hangsúlyt. A konferencia elnöke dr. Benkő Elek, a keresztúri múzeum egykori régésze, a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének főmunkatársa volt.

A konferencián jelen voltak a székelyföldi múzeumokban tevékenykedő régészek: Sófalvi András és Nyárádi Zsolt Székelyudvarhelyről, Botár István Csíkszerdából, Demjén Andrea Gyergyószentmiklósról, Körösfői Zsolt Székelykeresztúrról, Méder Lóránt László és Sztáncuj Sándor József Sepsiszentgyörgyről. A szombat délutáni díjátadón az 1988-ban alakult baróti Kájoni Consort régizene együttes XIV–XVII. századi zeneszerzők hangszeres és vokális műveivel szórakoztatta a közönséget. Az Udvarhelyszéki Tudományért díjat Benkő Elek vehette át a középkori székelység régészeti kutatása terén kifejtett kiemelkedő munkájáért.

2010. november 5-én a Magyar Tudomány Napja Székelyudvarhelyen a 10 éves múltira visszatekintő Areopolisz történelmi és társadalomtudományi kutatócsoport tevékenységének kiértékelésével kezdődött, és bemutatásra került az Areopolisz Egyesület által kiadott 10 tudományos évkönyvet tartalmazó CD.

Az immár hagyományossá vált szombat délelőtti konferencia előadásai a családfakutatások témája köré csoportosultak. Neves, a szakma által elismert belföldi és külföldi előadókat hallgathattunk meg: W. Kovács András (Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár), Gidó Attila (Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár), Kocs János (Erdélyi Genealógiai Társaság, Sepsiszentgyörgy), Hegyi Géza (Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár), Tóth Levente (Babeş-Bolyai Tanárképző Kar, Kolozsvár), Elizabéth Long (Budapest), Mihály János (Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont, Székelyudvarhely). A konferenciát az Erdélyi Genealógiai

W. Kovács András tart előadást 2010-ben

Társaság által összeállított kis kiállítás tette színesebbé.

A szombat délutáni záróünnepségen a Snaps Vocal-Band lépett fel. A díjazott Biró G. Albert matematikatanár volt a matematika oktatásának terén kifejlesztett és alkalmazott módszer- és eszközrendszerért.

Nagy megtiszteltetést jelentett számunkra, hogy Csépe Valéria, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárhelyettese üdvözlő beszédet juttatott el az ünneplő közönséghez.

Az idén, **2011**-ben igyekszünk ismét hasznos és szórakoztató programmal szolgálni a tisztelt érdeklődőknél. Rendezvényünk november 11-én kezdődik Péter Attila nyugalmazott matematika-fizika szakos tanár tematikus cikkgyűjteményének bemutatásával. A rendezvényre a Városi Könyvtár látvány- és hangzóanyag termében kerül sor, a szerző életének ötödik kötetét Róth András Lajos méltatja. A szombat dél-

előtti konferencia a dualizmus korának ismertetését célozza. Választásunkat az indokolta, hogy az 1867-től 1918-ig terjedő korszak Udvarhely történetében nagy jelentőséggel bír, ekkor épült számos középület, mely napjainkban is meghatározza a városképet, a Héjjasfalva–Udvarhely vasúti szárnyvonal révén a város új gazdasági lehetőségeihez jutott, ekkor valósult meg Udvarhely villamos világítása stb. A város és vidéke történetére összpontosítva, előadásokat tartanak: Gidó Csaba, Kovács Árpád, Nagy Róbert (Kolozsvár), Novák Károly István és Róth András Lajos történészek, Szabó Levente kolozsvári irodalomtörténész pedig Orbán Balázs munkásságát elemzi.

És ha idei évi díjazottunkat is szeretnénk megismerni, tiszteljék meg jelenlétükkel rendezvényünket november 12-én 18 órai kezdettel a polgármesteri hivatal Szent István termében.

Kolumbán Zsuzsanna

A vidéki színjátszás szerepe az anyanyelv megőrzésében és ápolásában Udvarhelyszéken

A magyar nép énekes hagyományairól sok adat áll rendelkezésünkre, annál kevesebbet tudunk a dallam eljátszásának hagyományáról. Az viszont bizonyos, hogy Erdélyben évszázadokra tekint vissza e művészeti ág, amely rendkívül fontos szerepet játszott a nemzettudat ébrentartásában, az anyanyelv ápolásában.

A színjátszás kezdetei vallásos jellegűek. A kereszténység felvételével a liturgikus szövegek előadása, főleg a karácsonyi és húsvéti történet megjelenítése terjedt el. Ez a hagyomány ma is az egyik legelőbb és legnépszerűbb pillanata az egyházi ünnepeknek.

A Székelyföldön a betlehemes játéknak oly erős a hagyománya, hogy egész szabályrendszer alakult ki az előadásáról. Ezek a kötött szabályok biztosították, hogy megmaradjon a játék tekintélye, így a hagyomány is. Például Lövéten és Szentegyházán az 1700-as évektől van írott nyoma a betlehemezésnek. Ekkor jegyezték le a szabályrendszert, mely szigorú erkölcsi, vallási követelményeket sorakoztat fel.

A XVIII. század végén, XIX. század elején az erdélyi magyar kulturális életet a magyarországgal való kapcsolatai lendítették fel. Nagy energiákat kötött le a társadalmi étellel összefonódó színjátszás. Az erdélyi magyar világi színjátszás a protestáns kollégiumok erőteljes iskolai színjátszását tudja előzményéül.

1801-ben a székelyudvarhelyi Református Kollégiumban Szigethi Gyula Mihály vezetésével „felállítottak „egy Jászó-Szint is, mely lenne az ifjúságnak gyakorol-

tatásának s maga viselete formáltatásának helye”. Az említett év szeptember 10-én Szigethi jelenti, hogy „a teatrom felépült és megnyílt a Matskási Júlia nevű játékkal...” Ez a nap tekinthető az udvarhelyi világi jellegű iskolai színjátszás kezdetének.

A XIX. század harmadik évtizedétől egyre több adat áll rendelkezésünkre az udvarhelyszéki színjátszásról. 1827 táján Feleki Miklós, a nagygalambfalvi születésű híres színész kilencéves korában részt vett a Báthori Mária című előadáson. 1835-ben Göde István társulata vendégszerepelt a városban. 1843 decemberében az Erdélyi Híradó arról számol be, hogy „...Székely Udvarhelyt is színészek mulatják magokat és a közönséget, Déryné is köztük van”. Ettől kezdve állandóak a tudósítások a Székelyudvarhelyen megforduló vándor színtársulatokról, melyek minden szezonban állandó pártolás mellett tartották előadásait.

A Kolozsvári Közlöny 1863. március 19-i számában olvashatunk először arról, hogy Udvarhelyen: „játékony célokra műkedvelő társaság is van alakulóban a vidék és város értelmesebbjei közül, kiknek szándékuk időszakonként hely és idő szerint színdarabokat előadni”.

De nem csupán Székelyudvarhelyen volt érzékelhető a művelődési élet ilyen irányú szerveződése. Már a XIX. és XX. század fordulóján a nagyobb falvakban könyvtárakat alapítottak, műsoros táncmulatságokat, bálakat szerveztek, amelyek a hagyományörzés mellett a falusi

Karácsonyfalva, Siménfalva és Kobátfalva színjátszói Révkomárom szabadtéri színpadán (2011. jún. 17.)

emberek életébe kicsit bevitték a „városi világot”. Ez a folyamat sokfelé elindította a helyi műkedvelő színjátszást. Lövéten, az 1888-ban épült Római Katolikus Népisiskolában már 1902-ben felolvasásokat tartottak, tréfás monológok, népszínművek kerültek előadásra, melyekről a korabeli helyi lapok is tudósítottak. 1911-ben már egy „műkedvelő társulat” működött a faluban, melynek tagjai szervezték februárban a táncpalánnyal egybekötött mulatságot.

Az első világháborút követően több településen öntevékeny csoportok, együttesek szerveződtek színházi és zenei téren egyaránt. Adott lett egy új politikai helyzet, ami meghatározta az életet: Túlélni mindenáron! Ha nem szórakoztathat minket más, majd szórakoztatjuk mi magunkat. Sorozatban épültek a falvakban a népházak. Az első világháború után a magyar településeken helyi erőből, közmunkával épültek a kulturális életet befogadó épületek, néhol mesébe illő áldozatok árán. Pl. a Kolozs megyei Várfalván több éven keresztül minden család egy-egy tojást adott össze naponta, ezt a Szövetkezet begyűjtötte és értékesítette. Így vették meg a szükséges anyagot, az építkezést pedig közmunkával oldották meg. Ezek az épületek az egyház vagy a közbirtokosságok tulajdonában voltak. A szervezésben nagy szerepe volt az egyházi ifjúsági egyleteknek: KALOT (Katolikus Agrárfjúsági Legényegyesületek Országos Testülete), IKE (Ifjúsági Keresztény Egyesület), ODFIE (Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egyesület). A színjátszásban a legnépszerűbb repertoár a népszínmű, a vidám jelenet volt.

A második bécsi döntés (1940. aug. 30.) Erdély északi és keleti részét Magyarországhoz csatolta. Az ún. magyar időben, 1940–44 között jelentősen megnövekedett a színjátszó csoportok száma. Majd minden településen került szervező, lelkesen játszottak a nehéz idők ellenére.

A második világháború után gyökeresen megváltozott a helyzet. Az egyházi ifjúsági szervezeteket megszüntették, helyüket a KISZ próbálta átvenni, de kevés sikerrel. 1948-ban államosították az egyházi iskolákkal együtt a népházakat is, és kiépítették a művelődési otthonok országos hálózatát. A repertoár leszűkült. A megtűrt népszínművek mellett orosz kiadású darabokat kellett játszani.

A 60-as években jött egy enyhülési hullám. Székelyudvarhelyen ekkor aktív színjátszó csoport működött. A repertoárban szerepelt a Gül Baba, Három a kislány, Csárdáskirálynő, Dankó Pista a kötelező darabok mellett.

1977-től hivatalos népszínház jelleget kapott a csoport, és az 1990-es évek mű-

Lövete és Kápolnásfalu színjátszói, a Forrásközpont munkatársai Balatonfüreden (2011. júl. 2.)

vettek 2010 novemberében a Lövétén szervezett találkozón. A pályázat zárórendezvényén, 2011 novemberében Rugonfalván már 20 amatőr színjátszó csoport fog egymásnak tapsolni, együtt ünnepelve a közös játék felszabadító erejével, mert amióta mozgalmasabb lett a színjátszók tevékenysége, további 6 faluban megújult a régi színjátszó csoport, és újak is alakultak.

Az intenzív közös munka, utazások és élmények eredményeként személyes kapcsolatok alakultak ki a színjátszók közt, darabokat cserélnek a csoportok, báli időszakban eljárnak megnézni egymás előadásait. A tény, hogy sikerült néppünepélyt tenni az anyanyelvi színjátszást a XXI. században, nem kis eredmény. Reméljük, hogy még sokáig utazhatunk együtt ezen a közös nagy ekhós szekéren.

László Judit

ködött. Sok előadást tartottak a környező falvakban is. A Cinka Panna vidéki előadására így emlékszik vissza Csiszár Odett, az egyik szereplő: „Most is megremeg a hangom, olyan megható volt. Sírtak, énekeltek velünk, és nem engedtek leszállni a színpadról, annyit tapsoltak. Akkor éreztük, hogy tényleg mit jelent ez a magyarság, hogy fel lehet kavarni az embereket lelkileg egy jó darabbal.”

Napjainkban már természetes, hogy Székelyudvarhelyen a helyi Tomcsa Sándor Színház előadásait látogatjuk, és hogy hivatásos színtársulatok érkeznek vendég-előadásokkal. De nem szabad megfeledkeznünk a vidékünkön aktív amatőr színjátszó csoportokról sem.

1994-ben Sárpádkai Ágnes ötlete alapján és a csíkszeredai Hargita Megyei Kulturális Központ szervezésében Kápolnásfaluban találkoztak a Homoród menti színjátszó csoportok. **AZ EKHÓS SZEKÉR NYOMÁBAN** nevet viselő első színjátszó találkozón 7 falu csoportja ült a szekéren. A következő években más-más falvakban állt meg a szekér a két Homoród mentén.

2007-ben létrejött a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont Székelyudvarhelyen, és az udvarhelyszéki települések kulturális élete a nevezett intézmény hatósugarába került. Néhány év megszakítás után a színjátszó mozgalom is újjáéledt, most már a Forrásközpont szakmai vezetésével. 2008-ban újra elindult az ekhós szekér Homoródkarácsonyfalváról, de ekkor már nem csupán a Homoród mentiek ültek rajta, hanem más udvarhelyszéki települések színjátszói is, összesen 8 csoport. 2009-ben a Farkaslakán tartott találkozón már 11 település színjátszó csoportja szerepelt.

Kecset, Gagy és Szentegyháza színjátszói Révkomáromban (2010. jún. 16.)

Fordulópont volt az ekhós szekér útján a Balatonfüredi Játékszín Alapítvány felhívása egy közös európai uniós pályázat megírására. Az említett alapítvány a Komáromi Jókai Napok Alapítvánnyal és a Forrásközponttal partnerségben megnyerte a támogatást. A pályázat hozadékaként a Farkaslakán egybegyűlt 11 színjátszó csoport (Farkaslaka, Gagy, Kápolnásfalu, Karácsonyfalva, Kecset, Kisgalambfalva, Kobátfalva, Lövete, Rugonfalva, Siménfalva, Szentegyháza) az elmúlt 2 év során fellépett Balatonfüred és Révkomárom színpadán, az ottani csoportok pedig részt

Balás Gábor, Domokos Pál Péter, Cenner Mihály: *Dallam és színjátszás*. In: A székely művelődés évszázadai. H. n. 1988.

Egy kedves este Lövétén. In: Székely-Udvarhely, 1902. febr. 8.

Enyedi Sándor: *Rivalda nélkül. A határon túli Magyar színjátszás lexikona*. Budapest, 1999.

Hermann Gusztáv: *Székelyudvarhely művelődéstörténete*. Bukarest, 1993.

Novák Károly István: *Az emlékező Udvarhely*. Székelyudvarhely, 2007.

Mihály János: *Vázlatok egy népház történetéhez*. In: Kultúrázók. Csíkszereda, 2006.

Vóli István: *Népi játékok*. Budapest, 1941.

Őszi Hadjárat A Kis-Homoród mente egyik legnagyobb rendezvénye

2011. október 7-e és 10-e között hatodik alkalommal szervezte meg az Őszi Hadjáratot Szentegyházán a helyi Hagyományörző Huszáregyesület (a 24 tagot számláló egyesület Erdély és Magyarország legnagyobb huszárcsapata) és a Gyermekfilharmónia Alapítvány. E háromnapos rendezvény az elmúlt évek során a Kis-Homoród mente egyik legjelentősebb eseményévé nőtte ki magát. Ebből az alkalomból vendégek érkeztek a Hargita lábánál fekvő Szent-

egyházára Nagyszalontáról, Székelyderzsből, Szentjobbról, Marosvásárhelyről, Sárpatakról, Kápolnásról. Ott voltak a bélafalvi tüzerek, a sepsiszentgyörgyi, szovátai, székelyudvarhelyi, csíkszeredai és gyergyói huszárok, valamint számos külföldi huszárcsapat. Emellett nagyon sok fiatal is jelen volt ezen az eseményen Szentegyházáról, valamint a környező falvakból. Az október 8-i toborzótúrán közel száz huszár vett részt, továbbá a megközelítőleg 60 szekéren utazó

„hadinép”, összesen mintegy 700 személy.

Az egyre nagyobb népszerűségnek örvendő Őszi Hadjárat – amelyhez az ötletet a magyarországi Tavaszi Hadjárat, vagyis az 1849. április 1-je és 9-e között lezajlott forradalmi eseményeknek a felidézése adta – idei programja október 7-én vette kezdetét. 14 és 17 óra között a vendégek fogadása zajlott a Huszárlaktanyában és annak udvarán, 17 órától ünnepélyes szentmisét celebrált Portik-Bakai Sándor plébános a Szent András tiszteletére szentelt római katolikus templomban, ezt követően koszorúzás volt a világháborús emlékműnél, a millenniumi fasornál. Az utóbbit a templomkertbe 1996-ban ültették az elmúlt 11 évszázad legnagyobb magyarjai (Árpád vezér, Szent István, Szent László, IV. Béla, I. [Nagy] Lajos, Mátyás király, Bethlen Gábor, II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Kossuth Lajos, Márton Áron) emlékére. Az idén az időközben felcseperedett fákat „keresztlevéllel” látták el, vagyis egy-egy emléktáblát helyeztek el rajtuk, amelyeken az előbb említett személyiségek nevei, születési adatai, valamint egy-egy nemes gondolat olvasható. A világháborús emlékműnél, a Mártonffi János Általános Iskolánál és a Kossuth-plakettnél folytatódó megemlékezés-sorozathoz az alkalomhoz illő zenét, a gyászindulót az aradi tizenhárom emlékére és Kossuth-nótákat a nagymajtényi csata 300. évfordulójának tiszteletére a szentegyházi rezesbanda szolgáltatta. Beszédet mondott Burus Mária Ella polgármesterasszony is, aki a következőkre buzdította a megemlékezőket: „a nemzet vértanúinak és szellemi nagyságainak példája buzdítsa erőnket megszorozó tettekre, hogy anyanyelvünket, hagyományainkat és kultúránkat megőrizzük”. Az estebéd után, 19 órától kezdetét vette a gálaest a Gábor Áron Művelődési Házban, ahol a Huszáregyesület 15 évi tevékenységét mutatták be képekben. Ezt a Gyermekfilharmónia és a helyi huszárok közös hangversenye követte. A gálaest utáni koccintgatást, beszélgetést, dalolászt éjfélkor a takarodó zárta.

Október 8-án a reggeli gyülekező után indult a hadinép az Őszi Hadjárat toborzó útvonalára (Szentkereszt-

bánya, Lövétébánya, Lövete, Homoródalmás, Vargyas völgye, Székely-Szeltersz, Szentegyháza). Egy-egy település határán valóságos kis ceremónia zajlott le, amíg a sereg engedélyt nyert az átvonulásra. Lövétén ebből az alkalomból még a régi egészségvágású szekeret is elővették. Azzal szekerezett a polgármester és az őt kísérő népi zenekar a falu határára, hol a hadjárat résztvevőit ünnepélyes keretek közt fogadták. Mihály József huszárcapitány jelentette a csapat létszámát, s engedélyt kért a toborzásra és az átvonulásra. A település központjában, ahol a huszárokat az érdeklődők jelentős serege várta, felolvasták a toborzóbeszédet, ezt pedig a *Gyere pajtás katonának* című nóta eljátszása és tánc követte, amelynek keretében lezajlott a toborzás. Közben dr. Szabó József János hadtörténész felolvasta a közbirtokosság épületének falán elhelyezett emléktábla szövegét, amelyet Gál Sándor székely ezredes és az 1848-1849-es szabadságharcban részt vet lövétei közhonvédek emlékére állíttatott a Pro Lövete Egyesület, majd a folytatódott a Bem tábornok hadjáratát megidéző toborzótúra. Homoródalmáson is koccintott a falu népe a hadfiakkal, s kolbásszal, házikenyérrel vendégelték meg őket. A kitűnő hangulatú, de hosszú út során megéhezett hadinép a Vargyas völgyében az Asszonyborszontó vendéglőnél tartotta pihenőjét, elfogyasztva bográcsos ebédjét. A toborzó utat reggelig tartó huszárbál zárta. Másnap a kedvezőtlen időjárás miatt a lovasbemutató ugyan a szelterszi gyakorlótéren elmaradt, de a főzőversenyre, bográcsolásra a Huszárlaktanya udvarán így is sor került. A hideg elől a Gábor Áron Művelődési Ház falai közé húzódó hadinépet a helyi Veterán és a Hüpörcsös tánc csoportok, valamint a kalocsai Vesztergám Miklós tárogatóművész színvonalas műsora szórakoztatta. Hétfő reggel, a táborbontás után, a távolról érkező vendégek azzal a reménnyel távoztak, hogy jövőre is lesz Őszi Hadjárat, talán új útvonalon, még több résztvevővel...

Mihály János

Egyed József felvétele

Mihály János felvétele

Mihály János felvétele

Egyed József felvétele

Pap András cipésmester

forma legyen, hegyes orrú, kocka orrú stb.) következik a megrendelés szerint.

A lábmérés után kemény papírból el kell készíteni a formát. Kézzel ke- reken kell varrni a talpbélést, majd rámaszíjat varrni vagy szegelni, a láb- hajlásba tömítést tenni. Természe- sen bele kell helyezni a sarokkérget meg az orrkeményedést. A talpbélés behelyezése után a rámaszíjat faszoní- rozzuk a kapta pereme után, majd rá- erősítjük gyéren, pár szeggel, akár ra- gasztóval, hogy álljon mereven. Ez- után következik a talpalás varrva vagy szegezve, de van eset, amikor mind- kettőt alkalmazzuk. A következő mozzanat a sarok kialakítása, mely- nek magassága szintén a megrendelő igénye szerint történik, lehet laposabb vagy magasabb.

– Milyen bőrből szokták készíteni a lábbeliket?

– Attól függ, hogy milyen lábbelit készítünk. Bakancshoz a vastagabb marhabőrt, ritkán disznóbőrt, félci- pőhöz és női száras cipők készí- téséhez finomabb borjúbőrt, néha lóbőrt használunk.

– Önnek mi a véleménye a most gyártott cipőkről a régi módszerrel készített cipőkhöz viszonyítva? Melyik az egészségesebb és a strapabíróbb?

– Régebb nem volt ennyi lábfájós, reumás ember, mert akkor bőrből dol- goztunk, bőrtalpat készítettünk, melyet faszeggel rögzítettünk. Akko- riban jól meg voltak csinálva a cipők, nem úgy, mint most. Manapság mű- anyag talpakat tesznek, és pár hét múl- va már megy is szét a cipő. A mostani műanyag cipőkben nem tud szellőzni a láb, és akkor csodálkozunk, hogy izzad, bűdösödik és gombásodik. Az én tanácsom az, hogy aki tényleg jól akarja magát érezni a cipőjében, és azt akarja, hogy minél tovább tartson és egészségesebb legyen, inkább áldoz- zon egy kicsivel többet, és csináltas- son rendes bőrcipőt magának, mert még vagyunk egy páran hozzáértő iparosok, s ha engem valaki ilyen ké- réssel megkeresne, még talán én is el-

Feledésbe menő mesterségek nyomában

Gálfalvi Gábor beszélgetése Pap András cipésmesterrel

Korábbi lapszámainkban bemutattunk néhány régi mesterséget. Illendőnek tartottam az emberek lábbelijének gyártójától is megkérdezni a cipésszakma csínját-bínját, tudva azt, hogy a környéken a leghozzáértőbb cipésmester Pap András bácsi, akinek keze alól szebbnél szebb félcipők, bakancsok, meg csizmák kerültek ki. Ez utóbbiból két típusú is: a keményszárú székely csizma, meg az 50-es években divatos bürger* csizmák.

– András bácsi! Először is arra va- gyok kíváncsi, hány éves korában kezdte az inaséveket és melyik mes- ternél?

– Az inaséveimet 1945-ben, 14 éves koromban kezdtem el Némethy József cipésmesternél Székelyke- resztúron. Három évig voltam inas, vagyis 1948-ig. Utána ugyanott egy évig segéd voltam.

– Hogyan alakult a mesterség foly- tatásának további módja?

– Abban az időben, a szocialista társadalom kialakulásának kezdetén már nem volt létjogosultsága a ma- gániparnak. Egyre-másra alakultak meg a Kisipari Szövetkezetek, Szé- kelykeresztúron sem volt ez más- képpen. Ennek folytán 1949-ben én is alapító tagja lettem ennek a szövet- ketnek.

Miután Dáné Lajos mester előtt ki- váló eredménnyel lettem a mesteri

vizsgát, megkaptam az akkor legna- gyobbnak számító 6-os kategóriát, melynek folytán részlegvezetői be- osztást is kaptam.

– Mivel ez a szakma az átlagember számára talán a legismeretlenebb, mondja el, milyen szerszámok szükse- gesek ezen aprólékos és nagy türelmet igénylő munka végzéséhez?

– Először is különböző kaptafák, kétféle kalapács, lábszíz, cvikkoló, a kaptafára felhúzó fogó (farcajng**), csiriz a ragasztáshoz, meg ágó, ami a keménységet biztosítja a cipő orrá- ban, és természetesen harapófogó.

– Egy új lábbeli elkészítéséhez ho- gyan fog hozzá, melyek az elvégzendő mozzanatok?

– Első a láb megmérése: a lábfej hossza, lábujjbőség, boka- és lábszár- bőség. Majd a cipőszár magassága, a modellezés meghatározása (milyen

vállalnám, bár egészségem az utóbbi időben eléggé meggyengült.

– Ha újra kezdené, megint ezt a sok munkával járó, de szép szakmát választaná?

– Erre nehéz válaszolnom, mert bár jó tanuló voltam és mai napig sokat olvasok, gyermekkoromban anyagi helyzetünk végett sajnos nem tanulhattam tovább. De ugyanakkor kijelentem, hogy a választott mesterségemet nagyon szerettem, és a mai napig szeretem. A baj csak az, hogy ma már gomba módra elszaporodtak a cipőgyárak, meg aztán a turkálókon keresztül is nagyon sok lábbeli bekerül az országba. Így ma már nem hozza ki még az önköltségi árat sem egy rendelésre készített lábbeli. Ma már az ilyen igényesen, magán mester által készített cipőknek nem igen van piaca.

– Még azt szeretném megtudni és az olvasókkal is tudatni, hogy eddigi életében hány pár lábbelit készített?

– Havonta átlag 14-15 párat. 44 évi szolgálat után mentem nyugdíjba. A kedves olvasókra bízom, hogy számítsák ki, a 44 év alatt hány párat készítettem. Mostanában, habár nem igen van új megrendelésem, ha javításért hozzám fordul bárki, szívesen elvállalom, és garantált, minőségi munkát végzek.

– András bácsi! Úgy érzem, sikerült egy érdekes, tanulságos mesterség titkaiba részben bevezetni az olvasókat, olyanba, mely kiveszöben van. Végül sok egészséget, munkabírást kívánunk erőben, egészségben, hogy ha a szükség kívánja, mindenkinek segíthessen, aki önhöz fordul akár megrendelésért, akár javítani valóval.

Régi cipézszerszámok

*Vagy birgerli csizma. Neve egyesek szerint a német bürger (városi) szóból ered. Lehetséges viszont, hogy az említett lábbeli G. Bilgeri osztrák síoktató nevét örökölte, és a fűzős csizma a szíes kellékeként kezdte pályafutását [szerk. megj.].

** A cipézszerszámok nevei német szakkifejezésekből származnak. A cipézmester által farcajng-nak nevezett szerszám, mely falcang néven jelentkezik más írásokban, a német falzen (hajtogat) kifejezésből ered. A faszonírozás a német fassonieren (alakít, formál, igazít) megfelelője [szerk. megj.].

A rajzok Szonda István
Céh – Ipartestület – Szövetkezet
(Debrecen, 2009)
című kötetéből valók

Falcang

Fonalsodró

Varró ár

Szegző ár

A szentegyházi Gábor Áron Iskolaközpont néprajzi gyűjteménye

Vitus Géza emlékház

A Múzeum Szálló gyűjteménye

A lövétebányai iskolamúzeum

Szakmai tanulmányút Szentegyháza néprajzi gyűjteményeinél

Negyedik éve, hogy Tájházak és néprajzi gyűjtemények szerepe Hargita megyében címmel szakmai rendezvényt szervez a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont. Idén Szentegyháza volt a célpontja a tanulmányútnak, október 14-én a helyi Gábor Áron Iskolaközponttal, a Gyermekfilharmóniával és Szentegyháza város Polgármesteri Hivatalával közösen valósítottuk meg elképzelésünket. A Homoródok vidékéhez tartozó Szentegyházán több gyűjteményt tekintettek meg a szakemberek: tájházak, néprajzi gyűjtemények tulajdonosai, gondozói, fenntartói. Ebben az évben Maros és Kovászna megyei szakemberek is részt vettek a rendezvényen.

A gyűjtemények szakszerű bemutatásához szinte egész napra volt szükség. Először a római katolikus egyház tulajdonában lévő Vitus Géza emlékházat és néprajzi gyűjteményt mutatta be György Attila, majd a Filiházat néztük meg, ott Haáz Sándor zenetanár ismertette a létesítmény történetét, majd a Múzeum Szálló gyűjteményét néztük meg az ő irányításával.

A Svella család tulajdonában lévő gőzgépet a tulajdonos Svella Sándor magyarázata kíséretében néztük meg. Ipartörténeti ritkaság, és jó állapotban őrzik.

A lövétebányai iskolamúzeum előtt Máthé István, a Gábor Áron Iskolaközpont igazgatója vázolta a gyűjtemény létrehozását, illetve a bővítésre vonatkozó terveit, Mihály János történész kaulozott, végül a Gábor Áron Iskolaközpont udvarán a hagyományos cséplést nézhettük végig – ezt kimondottan a rendezvény résztvevői kedvéért „késleltették” októberig. Kádár Levente tanár beszélt a cséplőgépekről, a cséplés folyamatáról, egy kis kinti falatozás után a külön épületben berendezett néprajzi gyűjteménnyel meg a Homoród menti kismesterségek múzeumával ismerkedtünk. Hagyományos aratás Szentegyházán címmel vetített képes előadást tartott Máthé István és Nagy Eszter tanár.

A következő évi rendezvény színhelye Parajd lesz, Kelemen Magdolna felajánlásából.

E sorok írója pedig Mihály János történész kollégájával együtt köszöni a szentegyháziaknak a közreműködést.

A Filiházról

Takaros kis parasztház a 41. házszám alatt, szép kötött székellyel – vonzza a szemet, az arra járó figyelmét nem kerüli el. Az út meg az udvar felől is tornác. Haáz Sándor zenetanár vezetett be az épületbe, és mondta el, mi is a Filiház. Mivel a Gyermekfilharmónia háza, és a gyerekek pedig mindent rövidítenek, így nevezték el már akkor, amikor avatták...

A kőlépcsős, kis verandás ház udvara rendezett, füves, az udvar hátsó felében tekintélyes méretű csűr bizonyítja, hogy az egykori tulajdonosok a gazdálkodó családok környékbeliekre jellemző mindennapi életét éltek.

A tetszetős külsejű épületre 2006-ban terelődött a Gyermekfilisek figyelme. A messzi földön ismert Gyermekfilharmónia 25. évfordulójának ünnepségét tervezve kezdett formát ölteni a terv. – Akkor pályázatot is nyertünk, nagyon jó turizmus-évadunk volt, meg tudtuk engedni magunknak, hogy ezt a szerelmet lefordítsuk vásárlásra – mondta el Haáz Sándor. – Ahhoz képest, milyen ócska volt, elég drágán vettük meg. Előnye a háznak, hogy közművesítve van, és azokra a célokra használható, amiért mi megvettük.

Ez a három cél a ház okán fonódik össze: turistáknak szálláshely, egyben múzeum és kézműves táborok színhelye is.

– Kulcsos háznak használjuk, akik nagyon bennfentesek a Filharmónia életében, támogatnak, szeretnek, akiknek le vagyunk kötelezve, nem akarunk tőlük pénzt elvenni a szállásért, azok szállnak meg benne, illetve azok a nagyobb létszámú csoportok is, akikkel olyan viszonyban vagyunk, hogy fogadtak őket, nekünk is fogadnunk kell őket.

10–15 fő fér el a lakásban, a csűrnek a szénapadlásán 20–30 főt lehet lefektetni. Az épület udvar felőli végén szabadtéri

A Gyermekfilharmónia háza

zuhanyzót építettek, nyáron 200 liter melegvizet állíthatnak elő, de az épületben is van átfolyó kazán zuhanyzóval, illemhellyel.

– Úgy adjuk ki, ha az internet legalább egy hétig jó időt mutat, mert megtörtént, hogy egy hétig nagyobb csoport volt megszállva, hihetetlenül nagy károkat okoztak, kikaposták a fűvet, még a széna is sáros lett, a csűrben kellett főzni...

Második cél, hogy kézműves háznak használják, táborok számára szereljük fel. Kétszer tartottak ott bútorfestő táborot. – A ház, az udvar hangulata nagyon jót tett a jelenlévőknek, alkotóknak – jegyezte meg Haáz Sándor. Véleménye szerint tárolóhelyben van még hiány, a felszereltséget kell bővíteni, és még szálláshely kellene, ezzel kapcsolatban gondolta a csűr átalakítani.

Nem mellékes a harmadik szempont sem, amit vendéglátónk így fogalmazott meg: – Maradjon meg a faluban legalább egy hagyományos külalakú ház, legyen egyfajta példa. Örömmre ez a példa már három helyen működött, három helyen ilyen tornácot és kerítést álmodtak meg, egy helyen a székelly kaput visszaállították. A gerendás mennyezetnek is nagy vonzása van, aki bejön, vehet magának mintát, hogyan érdemes a nagymamától örökölt házat – esetleg kevés befektetéssel – átalakítani. Később hozzátette: – 2007-ben sokkal nagyobb kovászt láttam ebben a házban, mint ami lett. Egyfolytában itt kellene lakni és dolgozni, hogy valamilyen módon egyre nagyobb körökben elkezdjen ez a szemlélet terjedni.

A házban két különböző stílusú szobát hoztak létre, az út felőli (egykori tisztaszoba) századfordulói tanítói lakás, polgári jellegű bútordarabokkal: műbútorasztalos kezéből kikerült szekrény, üveges tálaló, esztergált kendőtartó, esztergált

székek, díszes keretű tükör és kép, öntött vaskályha, varrógép stb. A hátsó szoba népi bútoros, festett bútorral.

– Amikor elkezdtük berendezni, puritán festett bútoros szobára gondoltunk, amilyenek 150 évvel ezelőtt lehetek: régi, darabos, egyberótt bútorokkal, asztallal, székekkel, ebből gyűjtöttünk is pár darabot, turisztikai célból azért nem felelnek meg, mert sajnálom. Tehát a korábbi elképzelésekből visszaszívtunk... A szekrény és rongyszőnyeg miatt kissé polgári jelleget is kapott.

– 2007 májusában avatta a pap ezt a házat, de azt mondta, nem jó szívvel. Azt mondta: amiben nem laknak, nincs családi tűzhely, családi meleg, az nem ér semmit – nagyon burkoltan mondta. Úgy képzeltem, fogok ide orvost vagy tanárt helyezni, lakbérbe, de ahhoz teljesen kellene szigetelni, és nagy fizetés kellene a gázzal való fűtéshez, egy személy nem bírná, esetleg két vagy négy kellene. Hogy ezt meg tudjuk tenni, ahhoz annyira rendbe kellene tenni, hogy télen is lakható legyen. A hátulsó falat két asszony letapasztotta, mert a tapaszos faburkolat mellett vagyok. A deszkafalat valamelyik oldalról lélegezni kell hagyni, hanem befő. Belül gyenge cementes vakolattal levakoltattuk, de kívülről csak tapasztani engedem. Részben, hogy legyen meg az a bájos göröngyös, minden pünkösdkor újramészelt külső felület, tehát kívülről archaikusabb, belülről viszont tisztíthatóbb, meszelhetőbb. A nyáron szereltettük a központi fűtést. Szigeteléssel melegebb lesz.

És azzal a reménnyel zárta az ismeretetőt: – A Fili 30-ra, ami most lesz, 2012-ben, ezt még kimeszeljük, és ennek a három célnak jól meg fog felelni.

P. Buzogány Árpád

„...nem tudnék munka nélkül élni
egy percnég se!”
Szolgaság, vendégmunka
hajdan és ma élettörténetek tükrében

A hétköznapi ember éli az életét, nem pedig magyarázza azt. Csak ritkán töpreng el a nagy, végső kérdéseken: mi célból vagyok a világon, mi az én életem értelme, mi marad utánam? Ezekre a kérdésekre a nagy gondolkodók, írók, költők megadták, megadják a választ: az élet értelme a folytonos közdelem, a munka, a fától fáig, céltól célig való haladás, kinek-kinek a maga rendjén, helyén.

Tamás Lenke *Ett a bérem, s alutt a hasznom* című kötete hat székelyvarsági életutatót mutat be, különös tekintettel a szolgálta – szolgáló –, illetve vendégmunkás létre. A nyilatkozók kérdések alapján vallanak sorsukról megejtő őszinteséggel, költői tömörséggel, amint a címnek kiemelt mondat is bizonyítja. E vallomásokból is az világlik ki, hogy életüknek értelmet a folytonos küszködés, az önmagukért, családjukért végzett munka ad.

Az éleletsorsok sokban hasonlítanak, de sokban különböznek is egymástól. Azonos a becsület, kitartó munka szeretete, a tanulni vágyás, a honvágy állandó jelenléte az idegenben töltött idő alatt és a nagyon élénk emlékezés. Élettük emlékeztető az idősebbeknek, példa lehet a fiatalabb nemzedéknek.

György János (1958)

A különbség többnyire abban áll, hogy mikor, miképp, miért is vállalták életük egy szakaszában a szolgaságot, vendégmunkát: önként, szükségből, egyéni vagy családi érdekből, esetleg épp társadalmi, gazdasági kényszer folytán. Ilyennek említi a szerző az 1946-os szárazságot követő 1947-es bántásai kitelepítést.

A különbségekre egyenként kitérek, hisz számomra ismerősök a „hősök”, a könyv olvasása ismerős élményt jelent, az élettörténetek pedig tanulságokat rejtjenek.

Az özv. Józsa Gáspárné Tamás J. Margit élettörténetében különösen megragadott – ami általános is – a gyerekkori emlékek élénksége, a nagy család szigorú, ám demokratikus rendje. A gyermekeknek, bármilyen kicsik is voltak, fel kellett mutatniuk valamit: ivóvizet hordtak, főztek, testvéreket gondoztak stb. A rokonok, barátok megbecsülték, segítettek egymást, osztoztak örömben és bajban, munkában és mulatságban. Elvált a munka és az ünnep.

A szolgálóság Medgyesen, Segesváron, Temesváron egy nagy tanulási folyamat volt számára. A székely szolgálk, szolgálók sose hoztak szégyent nemzetükre. Mái örömet leli a munkában, a szövegsben, melyet átörökít unokáinak is. „Nekem az egész életem cselédsors volt, mert csupa munka volt, de nem volt teher, mert szívesen dolgozom, nem tudnék munka nélkül élni egy percnég se!” – vallotta a kérdezett.

Özv. Fancsali Jánosné Dénes Ilona szintén sokgyermekes családból származik. A sok testvér sok gondot, de sok örömet is jelentett.

A temesvári szolgálóság akkor vágyott sors volt, bár ha tehetne volna, szívesen tanul. Szerették a székely szolgálókat, mert tiszták, dolgozók, becsületesek voltak. Kiemelendő az a nacionalizmus-mentes, jóindulatú viselkedés, ahogyan gazdáik bevezették a városi élet és a román nyelv rejtelmeibe. A román nyelvet máig érvényes pedagógiai érzékkel, életszerű példákkal tanították: kirakták az edényeket el-

mondva a nevüket, visszarakáskor neki kellett visszamondania.

Példamutató az is, ahogyan a megszerzett pénzzel gazdálkodott, gondolt a családjára és a saját jövőjére. Ilus néni ma is jó kedélyű, értékeli az egészséget, a mindennapi örömeket.

Özv. Dénes Mártonné Berkecz Irma élettörténetéből is a nagy család összetartó erejét emelem ki elsőként.

Elmeséli temesvári szolgálóságából eredő, volt gazdáival barátsággá váló, több évtizede tartó, immár országhatáron átnyúló szép kapcsolatának történetét. Kibédi származású volt háziasszonya immár Németországból jár vissza hozzá: „Mi lettünk a kapocs, mely a gyökerekhez, a székelyekhez kötötte”.

Tamás J. Margit (1966)

*A székelyvarsági
súlyomkői Szent Gellért templom
szentelése 2011. szeptember 24-én
Tamás Orsolya felvétele*

Özv. Varga Józsefné Todor Anna küzdelmes élete valóban könyvbe, filmvászonra kívánkozik. Ez már konkrétan kapcsolódik az említett szárazság utáni bánásági kirajzához. Anna néni Ótelekre került. Elgondolkodtató, hogy miként dől el egy-egy gyermek sorsa attól függően, hogy éppen ki fogja meg a kezét a sorsdöntő pillanatban. A szülők sem egyformán vélekedtek a szolgaságról, bár érthető mindkét akkori álláspont. Egyikük azt tartotta, hogy ahol a kilenc gyerek van, ott a tizedik is elfér, a másik azt, hogy ha van elmenni lehetőség, akkor miért nyomorogjon itthon egész életében.

Végigkísérte és kíséri életét a tudás iránti olthatatlan vágy, hisz nem volt lehetősége tanulásra a maga idejében. Ugyancsak máig kíséri a becsületes munka és a szép szeretete. A könyv mellékletében található versei megéjtők.

György János sorsa nem kevésbé göröngyös. Tizenegy éves korától sokat megtapasztalt idegen kenyéren. „Életemben soha semmit ingyen nem kaptam, nem is vártam el, mindenért meg kellett dolgoznom” – vallotta. A sokféle szakmát szinte lopva tanulta el, közben a kötelességtudatot és felelősségérzetet is.

Családja ki is telepedett a Bánáságba. Ő a kecségtető munkajánlatot, kitelepedést azzal háritotta el, hogy valakinek

Dénes Ilona barátnőjével, Jolánnal

itthon is kell maradni, mert ha az elmenteket elfogja a honvágy, hát legyen, aki fogadja őket. Ő a helyszínen tapasztalta, hogy a kitelepedettek nincsenek megnyugodva.

A hányattatás, a szolgasors megtanította arra, hogy megkülönböztesse, mi a jó, mi a rossz. Munkája közben nem csupán magára, hanem családjára és embertársaira is gondol. Tevékeny az életé ma is.

Fabián Csaba fiatal, családos ember, akinek eddigi sorsa azt példázza, hogy a fiatalabb korosztály élete sem könnyebb, csak másként nehéz és küzdelmes. Sorakoznak a bögözi, katonaságbéli, magyar- és németországi munkával kapcsolatos tapasztalatait, élményei. Kiváló kézügyessége révén, bárhol is volt, mindent meg akart tanulni, amit csak lehetett. Jó érzéssel töltötte el az, hogy egykori munkaadóit itthon fogadhatta, megmutatva nekik szülőföldje értékeit.

A németországi vendégmunkában nehéz elviselni a személytelenséget, hogy a munkások csak számok, nem egyének, ám a meghatározott ideig, meghatározott céllal végzett munkát ki lehet bírni, ha azzal itthon valamit megmutathatnak, felmutathatnak.

A könyv tetszetős borítójával is kínálja magát. Ajánlást, kérdőívet, az élet-történeteket, rövid összehasonlító tanulmányt, szómagyarázatot, vers- és képmellékletet tartalmaz. A *Szolgasorsok egykor és ma* címet viselő tanulmány kitér a munka lehetséges műfaji besorolására, a cseléd fogalom tar-

talmára és időbeni változására, a helyi jellegzetességekre, az iskolához való viszonyra, a bérezésre, a szolgák napi-rendjére, a gazda és szolga kapcsolatának vizsgálatára, a lakáskörülményekre, az étkezésre, az idegen nyelvi környezet hatására, a szolgasorssal való szakításra, a szolgálévek hozadékára, valamint a visszaemlékezések nyelvi megszövegezésére.

Ez a munka szép és igényes példája a „valamit felmutatni” célnak annak a közösségnek az életéből, melynek tagjai vagyunk, és amely iránt értelmiségiként felelősséget érez a szerző.

Tifán Magdolna

Berkeci Irma (1961)

70 éve történt

1941-ben több évtizedes álmukat látták megvalósulni az ocfalviak.

A falu XVIII. századi, romos állapotú és már szűknek bizonyuló református templomát 1843-ban bontották le. A régi templomból csak a tornyot őrizték meg, amely mellé már 1844-ben új hajlékot építettek. Az időközben omladozni kezdő tornyot 1882-ben szintén le kellett bontani, de mivel az egyházközségnek nem volt elegendő pénze új tornyot építtetni, a harangokat fából ácsolt haranglábon helyezték el. Az eklézsia presbitériuma ugyanakkor egy pénzalapot hozott létre új torony építése céljából. Az építkezéshez szükséges összeget a helyieknek sikerült az 1910-es évek közepére összegyűjteniük, azonban az első világháború eseményei bizonytalan időre elnapolták a munkálatok elkezdését. Az egyházmegyei tanács jóváhagyásával 1916 januárjában Ocfalva 1050 korona hadikölcsönt jegyzett, amit az egyházközség toronyalapjából utaltak ki. Ez a soha vissza nem térült kiadás anyagilag megviselte a kis lélekszámú ocfalvi egyházközséget, tovább késleltette az építkezést. 1916 márciusában az ocfalvi egyházközség a kisebbik harangját (18–20 kg) ajánlotta fel hadi célokra. „E két harang közül – olvashatjuk Kiss Ferenc lelkész feliratában – hadi célra az egyházközség a kisebbik harangját készséggel felajánlja. Tekintettel arra, hogy a templomnak tornya nincsen, s egy alacsony haranglábról vagyunk kénytelenek harangoztatni, a nagyobbik harangot nélkülözni nem tudjuk. A kisebbik harang hangja annyira gyenge, hogy annak hangját híveink egyáltalán nem hallják meg.”

A háború után újra megkezdődött a toronyalap gyűjtése. 1930 márciusában püspöki jóváhagyással országos gyűjtést szervezett a falu az építkezések költségeinek fedezésére. A begyűlt pénzösszeg elégtelennek bizonyult a munkálatok kivitelezésére, ezért a pénzt tőkésítés céljából a Bögözi Hitelszövetkezetben helyezték el. Kedvező fordulatot csak a második bécsi döntés hozott. A magyar kormány által nyújtott 500 pengő rendkívüli államsegély tette lehetővé

az új torony építésének elkezdését, valamint leventetthon, kultúrterem létesítését és a templom renoválását is.

Az új torony felszentelése 1941. október 18-án nagyszabású ünnepség keretében zajlott, amikor sor került az országzászló, az első világháborúban elesett hősök emlékműve, valamint két új harang felavatására is. A harangöntés és az építkezési munkálatok költségeihez az ocfalvi származású Mátéffy Zsigmond, valamint László Dezső, Mester Miklós és Kiss Kálmán országgyűlési képviselők is hozzájárultak.

A „magyar időben” állított világháborús emlékművön katonai jelképek, rohamsisak, puskatus és kardmarkolat láthatóak, míg az emlékmű mögötti templomkert kőfalára a magyar koronás címer és a Vörösmartyt idéző sorok is felkerültek: „*Hazádnak rendületlenül/ Légy híve, ó magyar. 1941*”.

De nem sokáig állhatott eredeti formájában ez az emlékmű sem, a második világháború végén, a magyar hadsereg és közigazgatás visszavonulása után a festett magyar koronás címert és a Szózatból vett idézetet a helyiek vakolattal kellett eltakarják. A vakolat eltávolítására csak az 1989-es változások után kerülhetett sor. Az elmúlt évtizedek során az emlékmű megrongálódott, omladozó feliratát és festett címerét remélhetőleg a helybéliek mielőbb kijavíttatják.

Hasonlóan hányatott sorsa volt annak a nemzeti színű zászlónak is, amelyet az ocfalvi ifjúság a második bécsi döntés (1940. aug. 30.) emlékére készített. A piros-fehér-zöld zászlón a következő felirat olvasható: „*Emlék. 1940. augusztus 30. az Ócfalvi Ref. Ifjúság*”. A második világháborút követően ezt a zászlót is rejtegetni kellett. Az 1990-es évek elején az ocfalvi születésű Pál Árpád házának padlásáról került elő, ahol egy befőttesüvegben közel fél évszázadig rejtegették. Azóta az ocfalvi templom karzatán található a falu történetének ez az értékes emléke.

Forró Albert

145 éve hunyt el Magyarósi Szőke József

„Mert az utókor, kik voltunk, tettünkől ítéli.
Milyen volt alakunk? Születésünk? Hol? Mikor éltünk?
Akkor kérdezi csak, ha figyelmét nyertük erénnyel.”

Magyarósi Szőke József a Virgó-patak völgyében, egy marosszéki kis településen, Csejden született 1793. április 19-én. Gyermekek- és kisdíjak koráról nem sokat tudunk, valószínűleg kevés időt töltött szülőfalujában, már korán Marosvásárhelyre került. 1802-ben, kilenc évesen így jegyezték be a nevét a marosvásárhelyi református kollégium névjegyzékébe: „Josephus Szőke de Magyaros”. Bentlakásban lakhatott, a szünidők idején pedig hazagyalogolt a 12 kilométernyire fekvő szülőfalujába.

1819-ben mint erdélyi peregrinus diákot találjuk a marburgi egyetemen, ahol bölcséletet és teológiát tanult. Itt szerzte széleskörű ismereteit és műveltségét. Hazatérte után, hosszú oktatói és nevelői munkássága során ezt próbálta megosztani a fiatalabb generációkkal. Először Kisbúnon volt házi nevelő Bethlen Sándor gróf családjánál, majd ugyanott református prédikátornak választották.

1832-ben hívták meg tanárnak a székelyudvarhelyi református kollégiumba. A nevezett iskolában 34 éven át tanított bölcséletet, anatómiát, lélektant, történelmet, latin és görög nyelvet. 1836–1838 és 1840–1848 között a tanintézet rektora volt. Érdemei közé tartozik többek között, hogy az iskolai törvényeket leírta egy könyvbe az utókor használatára, újra elindította az ifjúsági zenekar tevékenységét, a zenetanító fizetésére alapítványt hozott létre, nyugdíjalapot létesített a tanári karnak stb.

1848-ban a magyar forradalom és szabadságharc idején a kollégiumot kifosztották a császári hadak és a hozzájuk csatlakozott román felkelő parasztok. A világosi fegyverletétel után, az osztrák önkényuralom idején az osztrák sereg itteni főparancsnoka 15 000 pengő forint hadisarcot vetett ki a városra. Ennek felét a kirabolt kollégiumtól követelték. De miután a kollégium nem tudott fizetni, két jeles professzorát, Magyarósi Józsefet és Szabó Györgyöt elfogták, és a pénz kifizetéséig börtönben tartották.

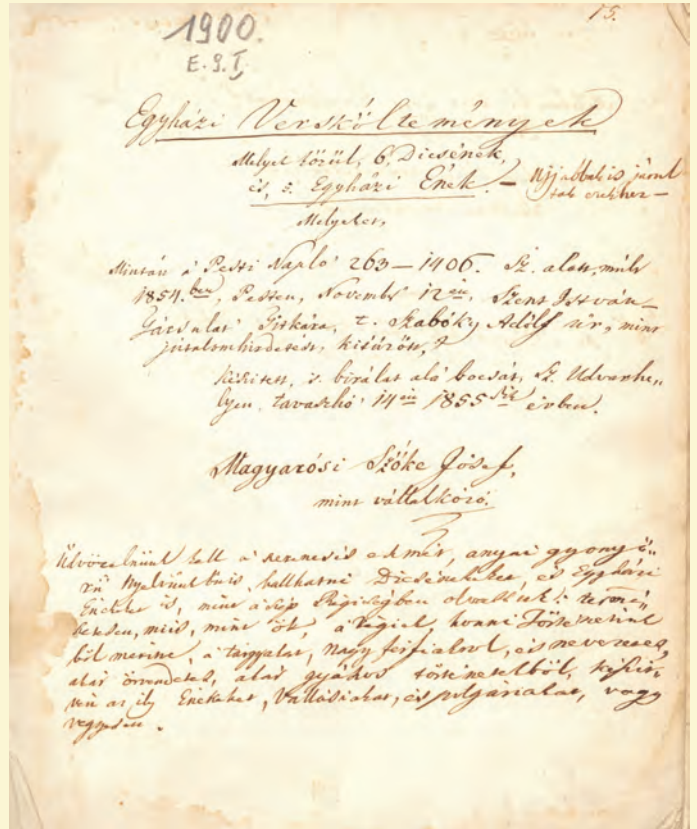
Magyarósi Szőke József tanári és nevelői tevékenysége mellett a magyar irodalom művelésével is foglalkozott. Írói tevékenységének főbb műfajai (saját megjelölése szerint): poétai munkák (versek, költői levelek, ódák, lantos históriai énekek, egyházi versköltemények, tanköltemények), drámaforgatások és saját színművek.

Nyomtatásban megjelent művei:

Magyarósi Sz. József poétai munkái. I–III. köt. (I. köt.: Lúiza két könyvben. A még ártatlanul, de még melegen érző ifjak és leányok számára; II. köt.: Ódák; III. köt.: Magyarok. Lantos-históriai énekek.) M. Vásárhelyen, 1830.; IV. köt. (Iba és Szelima. Szomorú játék V felvonásban.) M. Vásárhelyt, 1831.

Táncvigalom és hangászat. Költemény III cikkben. Marosvásárhelyen, 1847.

Lantos költemények részint a régebben írtak közül némely darabok igazítva, részint újabbakkal bővítve. Négy könyvben. Brassó, 1865.

Lantos költemények. Sz-Udvarhelytt, 1870.

Költői levelek. Sz-Udvarhelytt, 1871.

Kéziratban maradt munkái közül:

Geometria (1834)

Theokritosz II. pásztorjátékának fordítása, a Küklopsz (1848)*

Bálamber – szomorújáték öt felvonásban (1848)

Egyházi versköltemények (1855)

Magyarósi Szőke József 1866. szeptember 29-én hunyt el Székelyudvarhelyen, síremléke a helybéli református temetőben található. Lakását és kertjét a kollégiumnak adományozta azzal a kikötéssel, hogy ez mindig a kollégium tanuló ifjúságának pihenő- és játszóhelye legyen. Hálából a kollégium igazgatósága és ifjúsága 1888-ban magas, gúla alakú oszlopot emeltetett a kertben a tiszteletére és emlékére. A trachitból faragott emlékoszlop keleti oldalán a tanár domborművé képe volt látható a következő felirattal: „Magyarósi Szőke József 1888”. A kollégiumkert 1948-ig az adományozó kívánságának megfelelően működött. Az államosítás után az emlékoszlop eltűnt a helyéről.

Egykori nevelőintézete iránt érzett hálából a könyvtárát a Marosvásárhelyi Református Kollégiumnak hagyta örökbe. Egykori kedves tanáráról Orbán Balázs a „kegyeletes kötelesség” tudatából emlékezett meg a Székelyföldet leíró hatalmas munkájában.

A következőkben a *Táncvigalom és hangászat* című kötetéből özvegy Haller Jánosné grófnéhez, Kleischt Zsuzsannához intézett ajánló versével ismertetjük meg kedves olvasóinkat, amelyben Magyarósi Szőke József megköszöni neki az anyagi támogatást.

Magyarósi Szöke József
Barabás Miklós festménye
a Haáz Rezső Múzeum Képtárában

„Méltóságos grófné!
Élve maradni lehet, csak utódink tiszteletében,
Áldozatot, ha teszünk közjóra, vagyonnal, erénnyel.
És kinek áll ma hatalmában, mint néked, ez inkább?
Sírboldtunk csontot temetendő, és húst csak, erényt nem.
Hát rövid életet éljünk túl emlékezetünkkel,
Erre erényes dúsnak hány utat nyit az élet?
Itt a tanítók számát kellene többre emelni,
Itt sajtót alapítani, Székelyhon kebelében;
Özvegyek, árvák ott, korház itt, kised óvoda,
Ott az örömszaporító, itt a bűnkevesítő.
Száz kívánati a kórnak, jótetre hevítők!
Nem szó, név, nem üres cím, tett, ember becse címje
Nem kastély, hol arany tallérhegy zöldre penészlül.
Boldogság, csak öröm, s legszebb öröm, amit az érez,
Akinek a jótékony erény kebelét melegíti!
Jótévő máshoz, legjótévőbbje magának.
És mi magasabb, isteni jószághoz közelítőbb,
Mint örömet s áldást árasztani emberiségre?
Majd a magánrendszerben, szűk mérnök leszen a sors,
Álomsírtermet mér ő mindennek egyenlőt.
El nem porlandó szobor az, melyet csak az ember
Önmaga míveiben, szépjával, erénnyel emelhet.
Fényes emeltyű, gazdaság, érdemre, erényre!
Gazdagságot amily nézőspontból mi tekintünk,
Minket is oly szempontból néz, s ítél a világ is.
Hogyha magunknak, boldogságnak s honnak is éltünk,
Néked, idő! percet, de dicsősségnek sokat éltünk.
Mert az utókor, kik voltunk, tettünkől ítéli.
Milyen volt alakunk? Születésünk? Hol? Mikor éltünk?
Akkor kérdezi csak, ha figyelmét nyertük erénnyel.”

A mai Csejd magyar lakói hallottak ugyan a falu jeles szülöttéről, de életéről, munkásságáról nagyon keveset tudnak. A közelmúltban felmerült annak a gondolata, hogy a helyi általános iskolát róla nevezzék el, de ez a kezdeményezés megrekedt a tervezgetés szintjén.

Magyarósi Szöke Józsefet a székely és magyar ifjúság nevelése, a közjóra való adakozás, a magyar irodalom művelése terén megvalósított érdemei emelik népünk nagyjai közé. Róla megemlékezni kötelességünk, nevérol és tevékenységéről a port letörölni feladatunk. Reméljük, hogy sikerül majd Csejden iskolát, közművelődési otthont vagy könyvtárat róla elnevezni, esetleg emléklapoktetet vagy szobrot állítani neki. Talán a székelyudvarhelyi kollégium mai diákjai keresik fel majd egyszer „kegyeletes kötelességből” hajdani tanintézetük egyik rektorának szülőfaluját, és szavalnak el néhányat a költeményei közül egy kis emlékül-nyelvény keretén belül.

*Szinyei által látott és jegyzett kézirat, mely ma már nem található a kollégiumi könyvtárban [szerk. megjegyzése].

Nemes Gyula

Szabó Miklós – Szögi László: Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849. Marosvásárhely, 1998.

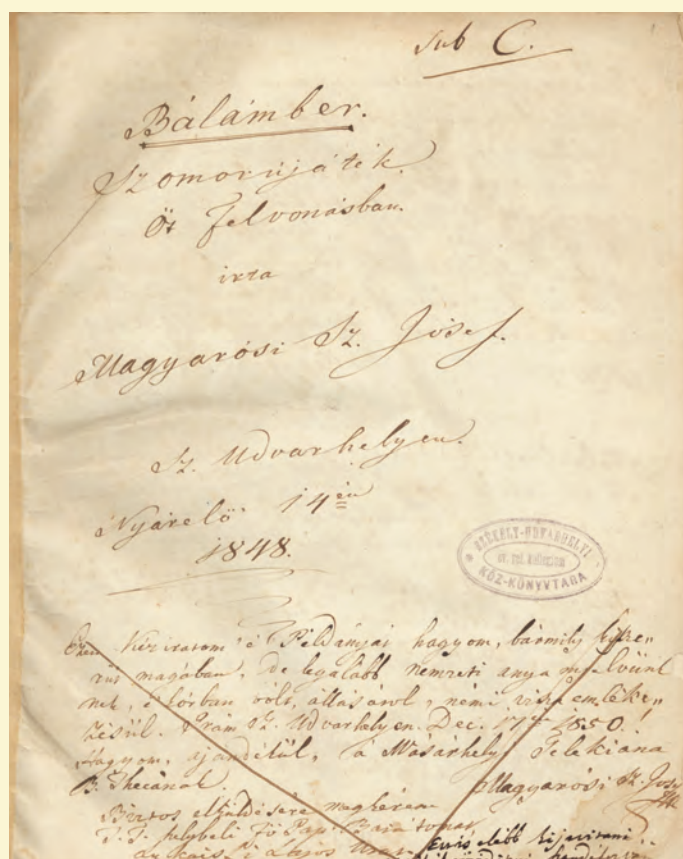
Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. XIII. köt. Bp., 1909. 1094-1095. hasábk.

Magyar Vilmos: A székelyudvarhelyi református kollégium. (Melléklet a székelyudvarhelyi kollégium értesítőjéhez.) Budapest, 1914.

Farkas Wellmann Éva: Magyarósi Szöke József drámairól munkásságának értékei. Szakdolgozat. Kolozsvár, 2001.

Péter Attila: A kollégiumkert. In: Udvarhelyi Híradó, XVI. évf. (2003. július 30.) 145. szám.

Ötvös József: Példamutató gyülekezetek: Csejd. Egy ismeretlen csejdi költő. In: Üzenet, XX. évf. (2009. szeptember 15.) 18. szám.

Az engobe kerámiától a Székely Köztársaságig

1918 decemberében, karácsony előtt pár nappal, miután bebizonyosodott az önálló Erdélyi Köztársaság létrehozásának lehetetlensége (az események részletes háttéréről lásd: Bárdi Nándor: *Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918–1920*. In: *Aetas*, 1993. 3. sz. 76–118), a megszálló román csapatok fegyverének árnyékában, Udvarhely vármegye székelyhelyén a székely „anyaváros” tisztviselőinek szűk köre egy önálló Székely Köztársaság eszméjén kezdett gondolkodni. Ezen eszme mellett a legnagyobb propagandát Paál Árpád (Brassó, 1880 – Nagyvárad, 1944) helyettes alispán, az Udvarhely megyei Székely Nemzeti Tanács (a továbbiakban SZNT) vezetője fejtette ki. Paál az elképzelését a budapesti SZNT-nek az év november 17-én tartott nagygyűlésén elhangzott egyik javaslatára (2. ahol a székelység összefüggő többséget alkot, ott – nemzetközi garanciák mellett – „független, szabad és szuverén köztársaságot alkothasson”), valamint a századelő Székely Kongresszusainak törekvéseire alapozta.¹ Az a néhány kezdeményező, aki a semleges székely állam érdekében cselekedni akart – amint az Paál írásaiból kiderül –, először december 21-én ült össze, és egy emlékirat elkészítését határozta el. A kezdeményezők – Paálon kívül – négyen voltak, éspedig: Benedek Antal, az olasz harcterről hazatért Haáz Rezső rajztanár, Kolombán Lajos vármegyei tanfelügyelő és Puskás Lajos. Később csatlakozott hozzájuk Jodál Gábor főügyész és ifj. Mezey Ödön.² Később közülük többen neves közéleti személyiségekké váltak, s így életútjuk, tevékenységük többé-kevésbé közismert. Néhányukról azonban szinte semmit sem tudunk. Pedig, ha górcső alá vesszük a rendelkezésünkre álló szűkös adatokat, róluk is sok figyelemre méltó és érdekes dolgot deríthetünk ki, amelyek mellett a székelyföldi helytörténetírás nem mehet el. Ilyen személyiség volt ifj. Mezey Ödön is, akit társai azzal bíztak meg, hogy a Székely Köztársaság érdekében megfogalmazott emlékiratot Pestre vigye, ott beindítsa a kormánynál és a budapesti SZNT-nél a köztársaság kimondása iránti tárgyalást s a kikiáltást „kierőszakolja”.³

A Mezey család közmegebecsülésnek örvendett a dualizmusvégi Székelyudvarhelyen, pedig alig egy pár évtizeddel korábban vert gyökeret Udvarhelyszéken.⁴ Az újtordai Mezey István, aki Torda vármegyei táblabíró (assessor), valamint báro Kemény György jószágigazgatója

(provisor) volt Marosvécsen, 1841. november 8-án kötött házasságot Bentzédi Sárával Bögözben, annak testvérbátyja, Bentzédi Sándor helybéli lelkész előtt. 1848. június 7-én ugyancsak itt anyakönyvezték Ödön nevű fiukat, amint az előbb említett lelkész által vezetett bögözi keresztelési anyakönyvben lévő utólagos bejegyzéséből kiderül.⁵ A család a 1848–1849-es forradalom és szabadságharc alatt sokat hányódott, végül a Marosvécsen megőzvegyült Mezei Istvánné Bentzédi Sára gyermekeivel (Polixénai, Ödön és István) Udvarhelyszékre, Bögözbe települt haza. Polixénai hajadon maradt. A két fiú orvos lett. István Tordára tért vissza állatorvosként. Bátyja, Ödön, mint orvos 1876-tól tevékenykedett Székelyudvarhelyen, magy királyi törvényszéki orvosként.⁶ Itt is kötött házasságot 1883. július 26-án, 34 évesen gyergyószentmiklósi Jánosi Kornélia hajadonnal, dr. Jánosi Mihály törvényszéki bíró 22 éves lányával. Házasságukból négy gyermek született: Ibolyka, Ödön (1886), Kornélia és Anna. Id. dr. Mezey Ödön 28 éven át volt Székelyudvarhely fáradhatatlan orvosa, s a kisvárosi közélet lelkes szereplője. Tagja volt az Erdélyi Méhész Egyletnek, társelnöke, majd elnöke az EKE Udvarhelymegyei Osztályának, 1890-től gondnoka, 1894-től pedig főgondnoka volt az udvarhelyi ev. ref. kollégiumnak (erről a tisztségéről 1903-ban mondott le „változott viszonyaira s gyengélkedő egészségi állapotára való hivatkozással”).⁷

Ifj. Mezey Ödön nem lépett az apja nyomdokaiba, bár id. Mezey nagyon szeretne volna. A családi hagyomány szerint ő inkább a Ludovika Akadémiát választotta, s a hadseregből mint ulánus tiszt szerelt le. 1910-ben civilként az általa tervezett Székely Kerámiagyárat működtette Párajdon. A kerámiagyár 15–20 helybeli munkással dolgozott, akik engobe kerámia és cserépkályhák gyártásával foglalkoztak. Legalábbis ez derül ki a marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara 1910-es évi jelentéséből. A díszedényeket a budapesti ipartestületi társulat állandó bazárjában, az Uránia műkereskedésben és a közeli fürdőkön forgalmazták, a cserépkályhákat helyben értékesítették. Öszvát Pál kutatásai alapján fény derült arra, hogy az itt gyártott tárgyak kétféle agyagból készültek, a dísztárgyak „pirosra égetett palából, kétszer égetve, kaolinnal alapozva, festve és mázazva vannak (ezért engobe). Míg a cserépkályha anyaga fehér föld (kaolin) Alsósófalva határából”.

Ifj. Mezey Ödön

Azt azonban, hogy ifj. Mezey Ödön hol szerezte a kiváló szaktudását, a sóvidéki kerámiaműhelyek kutatói a mai napig nem tudták kideríteni.⁸ Egy azonban bizonyos: itt ismerte meg első feleségét, az örmény-magyar családból származó Mánya Margitot, akivel 1911. március 11-én kötött házasságot. Üzemük sorsa sajnos tragédiával végződött. Az első világháború alatt, az 1916. évi román betöréskor szétverték. A család ezeket a vészterhes napokat Zalaegerszegen vészelte át, ahonnan csak 1917-ben tértek vissza a Székelyföldre. Hazatérve a családfőt, ifj. Mezey Ödönt a napi politikai események foglalkoztatták, a háborús körülmények között üzeme újraindításáról szó sem lehetett. 1918 decemberében Paál Árpád vezetésével ő is a román hűségességek megtagadó székelyudvarhelyi köztisztviselők szűk csoportjával a Székely Köztársaság létrehozásán munkálkodott.

1919. január első napjaiban Paál Árpád már aktív propagandát folytatott a városban a Székely Köztársaság mellett. Január 4-ére többekkel megállapodott a köztársaság ügyében: a fegyverszüneti szerződés és a megszállás elismerése mellett akarták kikiáltani az önálló független székely államot.⁹ A kikiáltásra 10-én került volna sor, azonban Paál 9-én a román katonai parancsnokság letartóztatta. Pár nap múlva, január 12-én már házi őrizetben kapott üzenetet arról, hogy a háromszékiek (Király Aladár főispán vezetésével) a Székely Köztársaságot Budapesten tervezik kikiáltani, de ezzel addig várnak, míg véglegessé nem válik, hogy a

*A Mezey család 1910-ben
A 9. számmal jelölve ifj. Mezey Ödön*

Udvarhelyvármegye közönsége nevében hozzájárulhasson.

Udvarhelymegyei Székely Nemzeti Tanács.

Székelyudvarhely, 1919. január hó 15.

Puskás Lajos jegyző
Dr. Benedek Aladár titkár
Gál Imre elnökhelyettes
/elnök fogságban/

2.

Ezennel igazoljuk, hogy dr. ifj. Mezey Ödön úr mint a Székely-udvarhely megye közönségének kiküldöttje megbízatását kellőleg igazolta, s így a budapesti Székely Nemzeti Tanácsban Udvarhely megye közönségét képviseli.

Budapest, 1919. február 6.

Fazakas Endre titkár

1. Bárdi Nándor: *Paál Árpád Székely Köztársaság terve 1919-ből*. In: Magyar Kisebbség, VIII. évf. (2003) 2-3 (28-29). szám. 115-119.

2. Paál Árpád: *A kisebbségi lét tanulói Erdélyben. Válogatás naplóból és írásaiból*. I. kötet. Csikszereza, 2008. 49.

3. Uo. 55. A budapesti SZNT tevékenységéről: Fráter Olivér: *A Székely Nemzeti Tanács megalakulása és tevékenységének főbb területei (1918-1919)*. In: Székely Nép, 2010. november 19. 1. szám (Ünnepi Kiadvány, Budapest).

4. A család történetével bővebben Pálmay József foglalkozott (*Udvarhely vármegye nemes családjai*. Székelyudvarhely. 1900. 160.) Azon állítás, mely szerint az 1614-ben Székelyudvarhelyen mustráló Mezei István nemes (nobilis) lenne a család ősapja, akinek leszármazottjai a XVIII. század végén Udvarhelyről „Torda-Aranyosvármegyébe” költöztek, az újabb kutatások tükrében nem felel meg a valóságnak.

5. Mind a házassági, mind a keresztlevel másolata a szerző tulajdonában. Ezeket és más családi iratokat és fényképeket a leszármazottak, dr. Mezei András (Budapest) és dr. Szilasi Mária (dr. Sándor Béláné, Csikszereza) bocsátották a rendelkezésünkre. Itt mondunk köszönetet érte.

6. Ebből az időből egy publikációját is ismerjük: Dr. Mezey Ödön: *Adatok a harántcsikú izmok élet- és szövetéhez*. In: Ertekezések a természettudományok köréből. VIII. k. (1877-1878) 16. sz.

7. *A Székelyudvarhelyi Ev. Ref. Kollégium Értesítője az 1906-1907-ik Iskolai Évről*. Szerk.: Gönczi Lajos igazgató-tanár. Székelyudvarhely, 1907. 19.

8. Csiki Zoltán – Horváth István – Ozsvát Pál – Vécsi András: *Rapszóné öröksége. Tanulmányok Parajd község múltjából*. Déva, 2006. 70, 158.

9. Lásd az 1. sz. jegyzetet.

10. Uo.

11. Paál, 2008. 55.

12. Bárdi, 2003. 118.

13. Paál, 2008. 67.

14. <http://www.hegyipatak.hu/zemplen.php> (2011.10.17.)

15. Az eredeti megbízólevél, mellette egy bizonyítvánnyal a Parajdon való ipartelep létesítéséről (1923) a Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltárban (Bp.) található. Fond főcsoport: Személyi gyűjtemények, visszaemlékezések. Fond: Kis személyi gyűjtemények. I. 1. 20.

békekonzferencia Magyarország felosztása mellett dönt.¹⁰ Arról, hogy az udvarhelymegyei SZNT Mezey Ödönt küldi Budapestre, hogy ott Károlyi Mihály köztársasági elnökkel, a köztársaság kormányával, valamint a budapesti SZNT-vel tárgyalásokat folytasson, s az összes székelyek lakta területek önálló Székely Köztársasággá való nyilvánításához hozzájárulhasson (lásd az 1. sz. mellékletet), Puskás Lajos jegyző leveléből értesült.¹¹ Hogy Mezey milyen körülmények között jutott ki Budapestre, azt nem tudjuk, de egy február 8-án Fazakas Endre titkár által kibocsátott igazolvány szerint a budapesti SZNT-ben Udvarhely megye közönségét képviselte (lásd a 2. sz. mellékletet). A Székely Köztársaságról készült tervezetet tehát eljuttatta Budapestre, de ennek „további sorsáról vagy az ezzel kapcsolatos vitákról nincs tudomásunk.”¹² A béketárgyalások és a nemzetközi erőviszonyok teljesen más irányba tereltek az eseményeket, minek következtében a lokális székely autonómiaterv nem valósulhatott meg. Mezey Ödön 1919. július 26-án még egyszer Szegedről küldött haza egy kimerítő helyzetrajzot a „magyar állam utolsó katonáinak” Székelyföldre, amelynek befejező soraiban az állt, hogy:

„Erdély önállóan intézze el dolgát, mert Magyarországtól segítséget nem várhat!”¹³ Jómaga – tudomásunk szerint – sohasem tért haza véglegesen szülőföldjére attól való félelmében, hogy a román hatóságok letartóztatják és hadbíróság elé állítják. Trianon után Magyarországon vállalt munkát, szakmájában dolgozott. 1923-ban a háború miatt leállt hollóházi kerámiagyárat indítja újra Margitay Zoltánnal közösen, a Budapesti Városi Bank tőkéjével részvénytársaságot (Hollóházi Kerámiagyár Rt.) alapítva.¹⁴

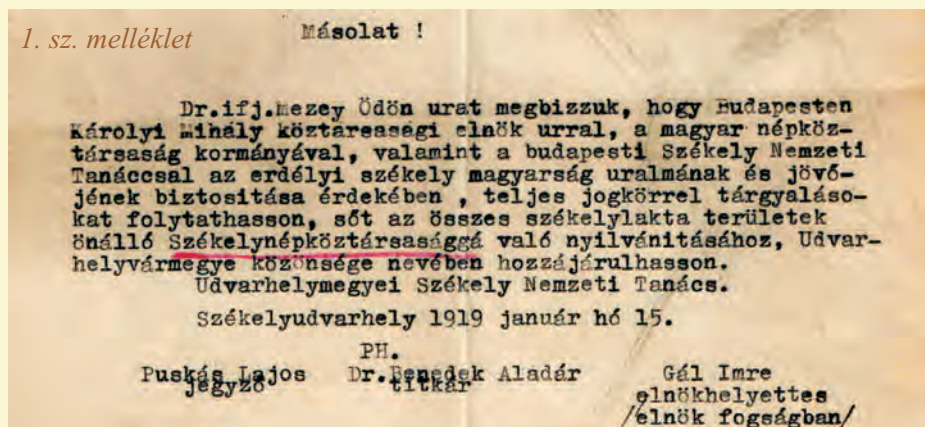
Mihály János

Mellékletek

1.

Másolat!¹⁵

Dr. ifj. Mezey Ödön urat megbízzuk, hogy Budapesten Károlyi Mihály köztársasági elnök úrral, a Magyar Népköztársaság kormányával, valamint a budapesti Székely Nemzeti Tanáccsal az erdélyi székely magyarság uralmának és jövőjének biztosítása érdekében, teljes jogkörrel tárgyalásokat folytathasson, sőt az összes székelylakta területek önálló Székelynépköztársasággá való nyilvánításához hozzájárulhasson.

Udvarhelyszéki helyismereti évfordulók 2011. július – szeptember

Július

5. – 30 éve hunyt el **Finta Gerő** költő, műfordító Budapesten. Tordatúron született 1889. december 31-én. 1915–28 között az udvarhelyi Református Kollégium tanára volt. Első verskötete Székelyudvarhelyen jelent meg *A fák* címen 1923-ban. Irodalomtörténeti munkát adott ki Berzsenyi Dániel költészetéről, románból fordított.

14. – 65 éve született Székelymuzsnában **Bán Péter** műfordító. Szláv nyelveken kívül a magyarral rokon népek irodalmából és népköltészetéből fordított. Másfél tucatnyi kötet mesefordítása jelent meg. 60. évében ismeretlen körülmények között hunyt el.

16. – 80 éve született Énlakán **Toró Tibor** atomfizikus, a temesvári egyetem tanára.

22. – 140 éve született Bitán **Szabó András** műfordító. Sepsiszentgyörgyön, majd Udvarhelyen, a Református Kollégiumban tanult, 1890-ben érettségizett. Kolozsváron latin–görög szakot végzett. Egykori iskolájában, a Mikó Kollégiumban kezdte pályáját, helyettesítőként, majd Udvarhelyen a Református Kollégium tanára volt 1894-től. Bár 1932-ben nyugalomba vonult, tanított a Római Katolikus Gimnáziumban. 1940–44 között az újrainduló Református Kollégium igazgatója volt. Klasszikusokat fordított: Platon válogatott művei (1908), Vergilius: *Georgica* (1932, Tompa László előszavával), R. Erasmus: *A balgaság dicsérete* (1914). Benkő József *Transilvania Specialisát* is lefordította, Jancsó Elemér jelentette meg az Udvarhelyre vonatkozó részt 1944-ben. Egyházi jellegű fordításai mellett kéziratban maradtak Seneca, Platon, Ovidius, Cicero, Martialis munkáiból készített fordításai. 1957. május 1-jén halt meg Székelyudvarhelyen.

31. – 130 éve született Alsójárán **Dobos Ferenc** történész, költő. Kolozsváron szerzett tanári oklevelet. A csíksomlyói, 1908-tól az udvarhelyi katolikus főgimnázium tanára volt. A székelyek eredete foglalkoztatta. Cikkeit, verseit közölték a helyi lapok. Munkái: *Az Adria uralmának kérdése a 14. században* (Kv., 1905); *Őszi levélhullás* (Kv., 1941); *A székelyek hun eredete* című tanulmánya *A Székelyföld* írásban és képben kötetben (Kv., 1941). Székelyudvarhelyen hunyt el 1949. május 1-jén.

Augusztus

1. – 90 éve született Sepsiszentgyörgyön **Izsák József** irodalomtörténész, kritikus,

egyetemi tanár, Tamási Áron életművének kutatója.

4. – 330 éve született Erdőszentgyörgyön **Deáki Filep József** református egyházi író (megh. Kolozsvár, 1748. október 13.). 1715-től kolozsvári lelkész volt, 1740-ben püspökké választották.

8. – 165 éve született Fiafalván **Kovács János** tanulmányíró, a kolozsvári Unitárius Főgimnázium igazgatója (megh. 1905. jan. 27.).

11. – 65 éve született **Böloni Domokos** író Dányánban. Korondon tanított, a marosvásárhelyi Népújság munkatársa, több novelláskötete jelent meg.

24. – 75 éve született Torján **Kicsi Antal** irodalomtörténész, költő és műfordító (megh. Székelyudvarhely, 1980. november 27.). A székelykeresztúri tanítóképzőben végzett, majd a kolozsvári egyetemen magyar nyelv- és irodalom szakos oklevelet szerzett. Marosvásárhelyen a tankönyvkiadónál dolgozott, a pedagógiai főiskolán tanított. 1978-ban jelent meg Tamási Áronról szóló monográfiája.

28. – 160 éve született Nagykátán **Laukó Albert** földrajztudós, tankönyvíró; az udvarhelyi Állami Főreáliskolában tanított.

Szeptember

3. – 55 éve hunyt el **Bakóczy Károly** költő, irodalomtörténész, műfordító Székelyudvarhelyen (szül. Hajdúböszörmény, 1883. január 24.). 1908–24 között az udvarhelyi Református Kollégium, majd állami gimnázium tanára volt. Sajtó alá rendezte Fülöp Áron kisebb költeményeit, önálló kötetben adta ki életrajzát (Fülöp Áron élete és költészete, Szudv., 1923). Angol, francia, orosz nyelvekből fordított, műfordításaiból Német költőkből címmel (Szudv., 1935) jelentetett meg.

9. – 70 éve született Bögzőben **Péter Sándor** tanár, szerkesztő, újságíró. Válogatásában és szerkesztésében diákoknak szánt számos irodalmi, történelmi, matematikai kiadvány jelent meg.

9. – 70 éve született Oroszhegyen **Ferenczy Lajos Tibor**. 1958-tól csaknem mindegyik hazai újságnak, folyóiratnak külső munkatársa volt.

10. – 75 éve született Székelykeresztúron **Molnár Kálmán** etnográfus, a múzeumalapító Molnár István fia.

12. – 60 éve született Homoródszentmártonban **Pálffy Ákos** tanár. Székelykeresztúron tanít. Halbiológiával, gombákkal és gyógynövényekkel foglalkozik; ezzel kapcsolatosan kiállításokat szervezett, dolgozatokat közölt.

13. – 95 éve született **Benedek Géza** orvosi szakíró; Udvarhelyen és Keresztúron is volt orvos.

15. – 40 éve halt meg **Konsza Samu** etnográfus; 1887. december 15-én született Nagybaconban. A székelyudvarhelyi Református Kollégiumban járt középiskolába. Nagybacon nyelvjárása című dolgozatával doktorált. A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban tanítva, diákjai bevonásával kiterjedt népköltészeti gyűjtőmozgalmat szervezett; Háromszéki magyar népköltészet (Mv., 1957) címen adta ki ennek anyagát.

21. – 125 éve született Szovátán **Léstyán József** művészettörténész (megh. Beszterce, 1952. június 27.).

21. – 35 éve hunyt el Kolozsváron **Vámsszer Géza** néprajzkutató, művészettörténész (115 éve, augusztus 13-án született Nagyszebenben). Budapesten szerzett rajztanári képesítést; szülővárosában, 1926–29 között Székelyudvarhelyen volt rajztanár a Ștefan Octavian Iosif Liceumban, majd Csíkszeredában és Kolozsváron. Főleg településtörténettel és népi egyházművészettel foglalkozott. Ízlés, modor, divat címmel Udvarhelyen jelent meg első tanulmánykötete 1928-ban. Az EMKE 1992-ben alapított néprajzi díja az ő nevét viseli.

22. – 155 éve halt meg Gagyban **Szabó Sámuel** tanár, fordító, a székelykeresztúri gimnázium első igazgatója.

23. – 90 éve született dr. **Soó Z. Attila** vegyész, egyetemi tanár Székelyudvarhelyen. 1945–82 között a kolozsvári egyetemen dolgozott. Elektrokémiával, radiokémiával kapcsolatos szakdolgozatokat közöl.

29. – 145 éve halt meg Székelyudvarhelyen **Magyarósi Szőke József** költő, író. Csejden született 1793. április 19-én. Marosvásárhelyen, majd a marburgi egyetemen tanult. Kisbúnon volt református lelkész, 1832-től Udvarhelyen tanár, majd rektor. Vagyonát iskolájára hagyta. Emlékére 1888-ban az általa adományozott Kollégiumkertben oszlopot állítottak. Poétai munkái címmel négy kötete jelent meg Marosvásárhelyen 1830-ban, később: *Iba és Szelima* (dráma, 1831), *Táncvigalomb és hangászat* (versek, 1847), *Lantos költemények* (Brassó, 1865) és *Költői levelek* (Szudv., 1871). Kéziratai a kollégiumi könyvtárra (ma a Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtára, Székelyudvarhely) maradtak.

Összeállította
P. Buzogány Árpád

*Az európai uniós pályázat aláírása
Balatonfüreden (2010. máj. 4.)*

*Színjászóink a révkomáromi
Tiszti Kaszinó előtt (2010. jún. 16.)*

*Gagy színjászói Révkomáromban
(2010. jún. 16.)*

*Kisgalambfalva színjászói Balatonfüreden
(2010. júl. 2.)*

*A szentegyházi Vigyorgók társulat
Révkomáromban (2010. jún. 16.)*

*Farkaslaka színjászói Lövétén
(2010. nov. 21.)*

*Rugonfalva színjászói Lövétén
(2010. nov. 21.)*

*Emléklapok átadása Lövétén
a fellépő csoportok vezetőinek (2010. nov. 21.)*

Udvarhelyszéki amatőr színjászók. Lásd cikkünket a 16. oldalon.